

Juli 2024 | nr. 3

REORDER

Magazine over Mediahistorie

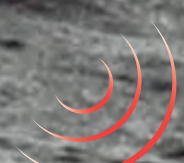
50 jaar

na het verbod op de zeezenders

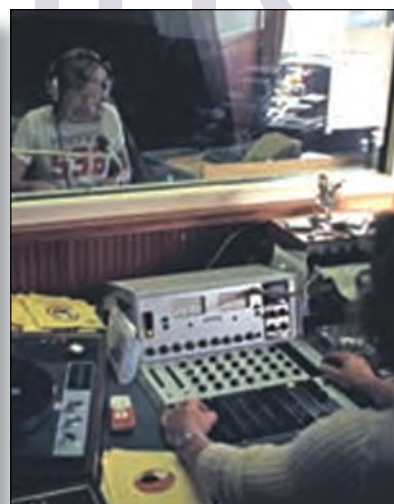
**AVRO's
Radiojournaal**
De eerste
niewsrubriek

**Media Park
Amfitheater**
hersteld

Peter Flik
Meester-
ontregelaar

INHOUD

17 AMFITHEATER

- 04 Feduco
- 08 Peter Flik, meesterontregelaar
- 10 Rudolf Spoor
- 11 Op de Korrel
- 12 Radio in Afrika
- 15 Cor de Jager
- 16 Edo de Waart

24 ZEEZENDERS

- 17 Amfitheater Media Park hersteld
- 18 Muziekschatten: Hans Andreus
- 20 Het stembereik van Emile en Eva
- 23 Hank Onrust
- 24 Het einde van de zeezenders
- 30 Geranium & Co: Ben Kolster

32 VGOMEDIA

- 32 VGOMedia
- 36 Richard Schoonhoven, journalist
- 40 De oudste nieuwsrubriek
- 43 Omroepgebouwen Toen & Nu
- 44 Nieuw Binnen: montagetafel
- 47 Twee biografieën

RECORDER 1ste Jaargang - Juli 2024

Recorder is een uitgave van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, de Stichting Omroephistorie en de Vereniging VGOMedia. Recorder verschijnt viermaal per jaar en wordt gezonden naar personeel van Beeld & Geluid, contribuanten van de Stichting Omroephistorie en leden van de Vereniging VGOMedia. Voor contribuanten kost een abonnement tenminste € 20 per jaar. Aanmelden als abonnee via www.recordermagazine.nl of per e-mail via administratie@recordermagazine.nl.

Internet: www.recordermagazine.nl.

Contact: redactie@recordermagazine.nl.

Redactie:
Bas Agterberg, Liselotte Doeswijk (coördinator digitaal), Klaas Doornbos, Louis van Hattem (vormgever), Willem Hekhuis (coördinator katern VGOMedia), Jan Jaap Kassies, Dick Klees,

Evert Kooij, Bas Nieuwenhuijsen (eindredacteur), Peter Veenendaal (corrector), Nico Warnaar, Arno Weltens.

Medewerkers aan dit nummer:
Jo Bardoeel, Albert Bek, Michel van Dijk, Jan Haasbroek, Bas van der Heide, Joost Huijsing, Peter de Ruiter, Frank Venema, Erwin Voorhaar.

Druk: Ten Herkel, Loosdrecht.

Beeldmateriaal:
Bas Agterberg, Anefo, Beeld & Geluid, Albert Bek, Liek Bouma, Delpher, Deurnewiki, Ruud Doets, Joost Evers, Gooi en Vecht Historisch, Trudy van 't Hoff, KOVOM, Jan Jong, Dick Klees, Co de Kloet jr., Ben Kolster, Evert Kooij, Muziekschatten, Bas Nieuwenhuijsen, Harry Pot, Peter de Ruiter, Spaarnestad, Stichting Norderney, Peter Veenendaal, Harry Verhoef, Erwin Voorhaar, Nico Warnaar.

Rechten:
De redactie streeft ernaar auteursrechtelijke aanspraken te honoreren. Niet altijd vallen die te achterhalen. Wie meent rechten te kunnen doen gelden, melde zich.

Overname:
Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie.

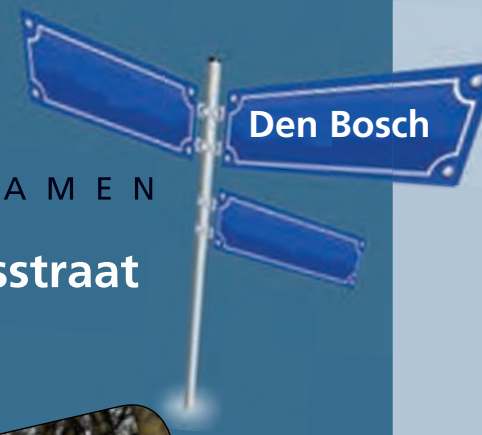
ISSN-3050-5267

Foto omslag:
QSL-kaart (waarmee zendamateurs de ontvangst van een station bevestigen) van Veronica, 1971, Beeld & Geluid

STRAATNAMEN

André Kloosstraat

door Joost Huijsing

Joost Evers/Anefo

Binnen de omroep zijn programmamakers belangrijker dan de bazen. Dat is een stelling die ik graag onderschrijf en die wordt bevestigd door het aantal straatnamen. Hoe goed ik ook al jaren zoek: van Willem Vogt, Emile Schüttenhelm, pastoor Perquin, Jan Willem Rengelink of dominee Spelberg heb ik niks kunnen vinden. Slechts twee omroepbobo's hebben een laan of straat.

In de wijk Maaspoort in Den Bosch is een straat vernoemd naar VARA-voorzitter André Kloos. Met woningen uit het eind van de vorige eeuw, in wat wel de staatsliedenbuurt genoemd wordt. Terwijl Kloos vooral vakbondsleider, Eerste Kamerlid en omroepman was. Op alle omliggende straatnaambordjes vind je alleen achternamen: Troelstradreef, Vorrinklaan, Gerbrandyhof. Kloos is de enige waarvan de voornaam staat vermeld.

André Kloos (1922-1989) begint na de oorlog bij vakbond NVV als administratief medewerker en klimt op tot voorzitter. Eind jaren zestig is hij zeer populair in de 'rode familie'. Er wordt op aangedrongen dat hij leider van de PvdA moet worden, in plaats van Joop den Uyl, maar hij kiest voor de VARA. Op 1 april 1971 begint hij bij de socialistische omroep. Waar we vaak spreken over de 'woelige jaren zestig' is het daaropvolgende decennium binnen de VARA nóg woeliger. Met personeelsvergaderingen die erger zijn dan Poolse landdagen. Er woedt een strijd tussen de 'oude getrouwen' van de PvdA en een groep programmamakers die meer ruimte willen voor PSP, PPR en CPN.

De tegenstellingen worden erger als de voltallige Ondernemingsraad zich tegen het bestuur keert. In de publiciteit lijkt het op een persoonlijk gevecht tussen André Kloos en OR-voorzitter Jan Nagel. Een citaat van Marcel van Dam uit die tijd: *"Totaal verziekt. De democratisering heeft dermate toegeslagen dat de kwaliteit plaats moet maken voor de middelmaat."* Wie herinnert zich nog het tv-programma *De Woelige Wereld Van De Vogel Vrijdag?*

Op 28 november 1979 maakt een afgebrande Kloos zijn vertrek bekend. In een VARA jubileumboek staat: *"Kloos vertrok met een riante schadeloosstelling om met dat geld nog een paar eenzame en verdrietige jaren te beleven."* De man die voorbestemd leek om premier van Nederland te worden overlijdt in 1989 op 67-jarige leeftijd. Bijna vergeten, maar wél met een blijvende straatnaam in Den Bosch.

Joost Huijsing is journalist en was jarenlang verbonden aan *Vroege Vogels*

Feduco

Samenwerken tot het bittere einde

De Federatie Educatieve Omroep (Feduco) zond uit tussen 31 augustus 1983 en 30 september 1989. De omroep maakte, naast Teleac, RVU en NOT educatieve programma's en is door de jaren heen wat in de vergetelheid geraakt. Toch was Feduco een bijzonder samenwerkingsverband tussen vrijwel alle omroepen.

door Michel van Dijk en Bas van der Heide

Feitelijk begon deze samenwerking in 1977, toen de *Open School*-proef van start ging. De Stichting Proefprojecten *Open School* was gericht op mensen die tijdens hun jeugd niet veel kansen in het onderwijs hadden gekregen en uit zichzelf geen cursussen gingen volgen. De cursisten hadden les via schriftelijk materiaal, dia's en video, dat ze thuisgestuurd kregen, maar ook via radio en televisie. Periodiek kwamen ze bijeen met docenten in groepen van 15, in openbare gebouwen zoals bibliotheken. De lessen waren afgesteld op mensen met vijf of zes jaar lagere schoolopleiding. De gezamenlijke omroepen begonnen vanaf 3 oktober 1977 met het uitzenden van radioprogramma's voor de *Open School*. Op 7 oktober volgde de eerste televisie-uitzending. Deze ging over een arbeidersgezin uit Leiden, waarvan de moeder op latere leeftijd bijscholing kreeg, wat niet zonder gevolgen bleef voor dit gezin.

Commissie Instructieve Omroep

De *Open School* op radio en televisie had een lange aanloop. In 1969 bepaalde een nieuwe omroepwet dat informatie, educatie en amusement taken zijn van de omroep. Sinds die tijd vergaderden afgevaardigden van de AVRO, EO, KRO, NCRV, NOS, RVU, Teleac, TROS, VARA, VOO en de regionale omroepen over educatieve televisie en radio. De overkoepelende naam werd Commissie Instructieve Omroep. De omroepen gingen samenwerken aan educatieve programma's. De NOS maakte zendtijd vrij en afzonderlijke omroepen waren telkens verantwoordelijk voor productie en uitzending. In de praktijk was dit vaak Teleac, die al veel educatieve programma's maakte.

Hieruit ontstond na acht jaar dus het Open School-project, dat werd gecoördineerd door Chriet Titulaer, de latere presentator van *Wondere Wereld*. Bob Loeven presenteerde de televisie-uitzendingen. De proef liep tot juli 1979. Daarna bleef *Open School*, maar de formule veranderde. Er werden vanaf 16 september 1979 losse programma's geproduceerd met aparte titels, die onder de nieuwe naam *Open Schooltijd* werden uitgezonden. Een van de bekendste programma's was de taalshow *Ik heb u lief mijn Nederlands* die zich afspeelde in de 'Taal-

straat'. De sketches en liedjes werden vertolkt door 'bewoners' Gerard Cox, Carry Tefsen, Piet Hendriks, IJf Blokker, Helmert Woudenberg en Simone Kleinsma. De teksten werden geschreven door tekstdichters als Willem Wilmink, Jan Boerstool en Jan Riem en de muziek was van Harry Bannink. De uitzendingen waren op zondagmiddag.

De komst van Feduco

De omroepen kregen na zoveel jaren behoefte om een en ander te formaliseren. Dit resulteerde in maart 1981 in enkele voorstellen van de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk over een samenwerkingsverband in twee fasen. Eerst zouden de NOS, Teleac en RVU samenwerken, daarna werd deze structuur definitief met een nieuwe omroep. Op 1 juli 1982 werd de Stichting Federatie Educatieve Omroep, kortweg Feduco, opgericht. De inschrijving bij de Kamer van Koophandel volgde op 9 december 1982.

Feduco kende nogal wat opstartproblemen. De organisatorische structuur was pas eind 1984 rond en het bestuur moest, aldus de evaluatie over de beginjaren uit 1986, "probe-

ren een reeds langer voortrollende trein, die problemen had vanwege een aantal fabricagefouten, tijdens het rijden te repareren." Het blijft wat duister wat deze problemen inhielden, maar hierover werd later, bij de opheffing, meer duidelijk. Volgens Feduco-directeur Henk Jurgens is met name Teleac vanaf het begin tegen haar zin gedwongen om met Feduco samen te werken. Dat werkte niet.

De gezichten en programma's van Feduco

Net als andere omroepen had Feduco ook een eigen gezicht in de vorm van logo's, leaders en omroepers. De leadermuziek is gecomponeerd door Dick Bakker en werd uitgevoerd door het Metropole Orkest. Bakker componeerde ook muziek voor de programma's van Teleac en voor *Open Schooltijd*. De programma's werden in eerste instantie alleen aan- en afgekondigd door Astrid Serkei. Later kwamen hier Jantine de Jonge (NOS) en Nila Choenni bij. Saskia de Vries nam de rol van omroepster in 1987 over van Serkei, omdat zij het te druk had met andere werkzaamheden binnen Feduco. De omroepsters kregen per uitzending betaald. Dit bestond uit een vast honorarium met kap- en kleedgeld en gemaakte reiskosten. Jantine de Jonge kreeg bijvoorbeeld in 1988 per omroepbeurt een honorarium van f157,50, f66,- kap- en kleedgeld en f11,- reiskosten. Het eerste televisieprogramma van Feduco was *Medelanders, Nederlan-*

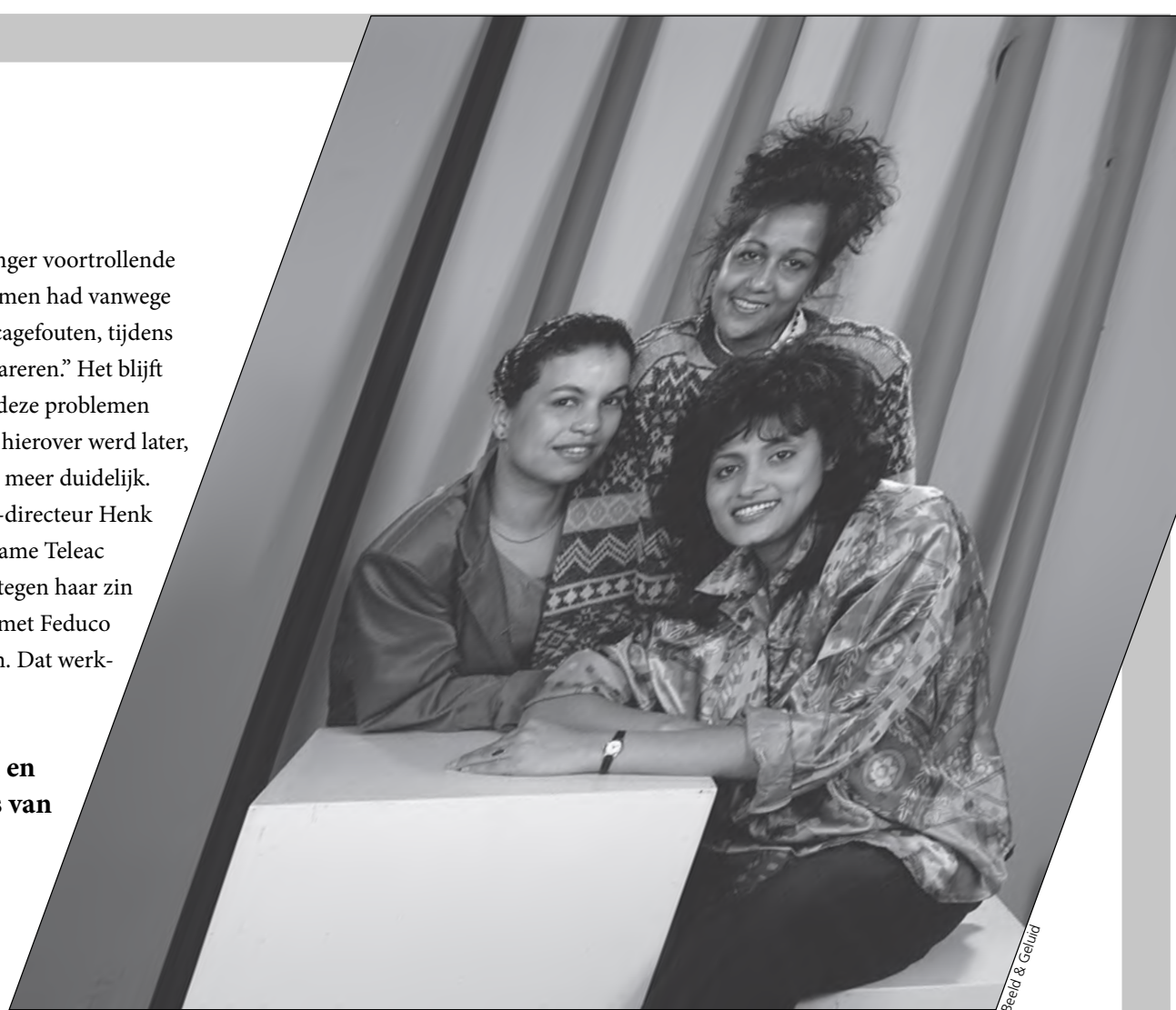
De Feduco-presentatrices, vlnr. Astrid Serkei, Chandra Orië en Nila Choenni

ders, dat al bestond voordat Feduco begon met uitzenden. Tussen 1981 en 1983 werd het veelal uitgezonden door de KRO en de NOS. De serie bevatte meerdere documentaires over de 'etnische minderheden' die ons land bevolkten. De eerste reeks ging over de taal en cultuur van Surinamers, Antillianen en Molukkers. Het doel was om meer begrip voor elkaar te creëren.

Andere programma's van Feduco waren de voortzetting van *Open Schooltijd*, de *Open Universiteit* (naar voorbeeld van de Britse Open University), verschillende taalcursussen en de serie *Werken aan Werk*, die ging over werk, beroep en industrie. Het laatstgenoemde programma werd na het einde van Feduco voortgezet door de RVU.

Feduco Radio

Naast de televisie-uitzendingen was Feduco ook op de radio te horen. De omroep had wekelijks drie uitzendingen op Radio 5 (tot 1 december 1985 Hilversum V) op de woensdagavond, vrijdagmiddag en zaterdagmorgen. Al deze programma's werden opgenomen en gemonteerd. Voorbeelden zijn de radioversie van *Medelanders Nederlanders* (afwisselend in de eigen taal van de verschillende groepen), *TEMA* (wekelijks wisselende onderwerpen) en *Taal van Alledag*. De banden kwamen na uitzending terecht bij de bandenrevalidatie (REVAL). Dit was een technische afdeling van de NOS-radio. Hier werden de masterbanden gemonteerd, gekopieerd op een mon-

Breid & Geluid

Opname voor een tv-uitzending van Feduco

tageband en daarna gewist. Vervolgens werd getest of de kwaliteit nog naar behoren was. Hierna gingen de masterbanden weer terug naar de studio's om er nieuwe opnamen op te kunnen maken. De programma's van Feduco konden ook worden nabesteld op cassettebandjes. Twee trouwe luisteraars wilden in 1986 een kopie van *Taal van Alledag* van 11 en 18 januari bestellen. Door een fout van de Facilitaire Dienst Radio kwamen de twee gemonteerde banden ook in de zogenaamde 'wisbak' terecht. Een groot probleem, want afleveringen 12 en 13 waren gewist en daarom moesten er twee nieuwe afleveringen gemaakt. De kosten werden in rekening gebracht bij de voornoemde dienst en de extra kosten werden doorgestuurd naar Feduco. Al met al een grote fout met dure gevolgen.

Feduco op Teletekst

Feduco zat ook op Teletekst. In het begin werd dit systeem vooral gebruikt voor ditjes en datjes over Feduco en de uitgezonden programma's. "Een soort propaganda voor de eigen winkel," aldus Bart Oosterveld die tot 1986 betrokken was als Teletekst-redacteur voor Feduco. De omroep had een pagina, te bereiken via nummer 394. Oosterveld bedacht de herkenbare rubriek *Leerbericht*, waar elke dag educatieve informatie was te lezen. Ook was er ruimte om informatie van Feduco zelf op te nemen. Vanaf januari 1986 ging *Video's klaar - opnemen*

maar! van start. Deze rubriek was bedoeld voor vormingswerkers die in hun groepen met tv- en radioprogramma's werken. De slogan moest stimulatie teweegbrengen om televisieprogramma's op te nemen, zodat ze nadien in de cursusgroepen vertoond konden worden. Tegen deze nieuwe rubriek kwam

“DE PROBLEMEN VAN FEDUCO STAPELEN ZICH OP”

bezwaar van TFC Audiovisuele Media uit Velp die vond dat men "hiermee wordt aangespoord tot het plegen van een misdrijf". Volgens het bedrijf werd de indruk gewekt "dat kopiëren van beeldmateriaal een normale en legale zaak is". De filmdistributeur meende in het voortbestaan te worden bedreigd door illegale kopieën. Het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en

Cultuur en de Juridische Dienst van de NOS adviseerden om een naamswijziging van de rubriek door te voeren. *Zit u klaar?* werd de nieuwe titel en hiermee liep de controverse af met een sisser.

Eigen gezicht bedreigd

De problemen van Feduco als eigenzinnige omroep met eigen bestuur stapelden zich in de loop van de jaren '80 op. Henk van Reijendam was betrokken bij Feduco als eindregisseur en verantwoordelijk voor de uitzendingen. In een memorandum uit 1986 uitte Van Reijendam zijn zorgen over de te grote rol van de NOS in het nog op te richten derde televisienet. "De NOS is wel bereid om maar genoeg te nemen met één positie op Nederland 3. De grote omroepen zijn snel akkoord en willen ook wel van die kleine zendgemachtigden af, die hun programmering steeds hinderlijk onderbreken." Van Reijendam was bang dat het imago van de omroep zou worden ondergesneeuwd ten gunste van "een derde net-programmering met zwevende reclameblokken, thema-avonden, eigen net-logo's en dat soort algemene zaken". Hij geloofde niet in een eigen gezicht met vaste uitzendtijden op dezelfde dag op Nederland 3. "Feduco blijft erop staan om een eigen regisseur en omroepster te gebruiken voor haar uitzendingen." Bovendien zouden er, volgens het bestuur van Feduco, nadelige financiële consequenties zijn door de styling van Nederland 3, omdat de leaders van Feduco deels moesten worden aangepast. Het betoog van Van Reijendam heeft niet geholpen. Twee jaar later, op 29 maart 1988, verzorgde Nila Choenni de laatste omroepbeurt namens

Feduco, een week voordat Nederland 3 van start ging met een eigen logo en vormgeving.

Feduco verdwijnt

In april 1989 werd bekendgemaakt dat Feduco van het scherm zou verdwijnen. De zendtijdaanvraag voor het nieuwe seizoen werd niet gehonoreerd door het Commissariaat van de Media. Men was van mening dat er naast Teleac, RVU en NOT geen vierde educatieve omroep nodig was, en dat de educatietoek ook door de NOS en de ledenomroepen in stand gehouden kon worden. Het grootste bezwaar van de drie andere educatieve omroepen was dat de organisatie van Feduco hopeloos ingewikkeld was. Naar aanleiding hiervan richtten deze omroepen een ander samenwerkingsverband op dat uiteindelijk nooit zendtijd kreeg, maar wel het einde van Feduco betekende: Stichting Educatieve Omroep, kortweg Educom. Toch had Feduco haar best gedaan om ook de educatieve omroepen tot elkaar te brengen, volgens directeur Henk Jurgens. In juni 1989 waren de laatste nieuwe uitzendingen en tot eind september volgden enkele herhalingen. Toen Feduco was opgeheven, werd het archief in januari 1990 deels overgedragen aan het Nederlands Omroepmuseum, de voorloper van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid.

In een afscheidsbrief die in dit archief te vinden is, schrijft voorzitter Jansen dat het bestuur het niet eens is met het besluit om Feduco geen zendtijd meer toe te wijzen. "Op programmatisch gebied is er nogal wat gebeurd door Feduco. Een zeer goed overleg met allerlei organisaties en personen in het veld alsmede een uitstekend functionerend Programma Advies Raad zorgde voor een programmering die nauw aansloot op de belevingswereld van de verschillende doelgroepen." Jansen spreekt tot besluit de hoop uit dat de herinnering aan Feduco levendig blijft. Door dit artikel is dat hopelijk weer een beetje gebeurd. ■

Michel van Dijk (1986) doet onderzoek naar televisiegeschiedenis onder de naam Mica Media en heeft een eigen archief met televisiebeelden vanaf de jaren '70.

Bas van der Heide (1998) studeert geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen; naast artikelen maakt hij toneelstukken en is hij artiest.

Informatie van omroepverenigingen	
AVRO: 310-317	VOO: 360-363
VARA: 320-327	EO: 370-373
KRO: 330-337	VPRO: 380-382
NCRV: 340-347	IKON: 391
TROS: 350-357	NOS: 304
SCHOOLRADIO 392	RVU: 395-396
SCHOOLTV 393	TELEAC 397-399
FEDUCO 394	

In BLAUM aangegeven pagina's worden tijdelijk niet uitgezonden.
 LAATSTE NIEUWS DOOR DE OMROEP: ... 301 (Nieuwspagina's worden daarop vermeld in geel met een groen paginanummer. De overige pagina's worden aangegeven in groen met een geel paginanummer.)

Feduco publiceerde ook gegevens via Teletekst

MEESTERONTREGELAAR PETER FLIK

(11 JUNI 1938 - 22 MAART 2024)

door Jan Haasbroek

Op 22 maart is Peter Flik (85) overleden. Zijn voormalige chef bij VPRO-radio Jan Haasbroek haalt herinneringen op aan een buitengewoon veelzijdige en creatieve programmamaker.

Ver weg in Vásárosbéc, op het Hongaarse platteland, overleed dit voorjaar pionier, audiolegende, radiofenomeen en totaalontregelaar Peter Gert Flik. Zijn dood bleef niet onopgemerkt.

In een necrologie (NRC 29 maart) verklaart Vincent Bijlo waarom radio voor Flik zoveel fascinerender was dan televisie: “Je hoort iets en dan ontstaat er een film, een landschap, een gevoel.” In de *VPRO Gids* (6 april) laat collega Ronald van den Boogaard zien hoe Flik in het reine moest komen met een foute NSB-vader en een broer die als SS'er in Rusland vocht. *De Volkskrant* (19 april) typeert Flik als een tomeloos vrijzinnig en absurdistisch radiogenie. In *Argus* (10 april) schetst Rudie Kagie uitvoerig hoe Hilversum geen vat kreeg op Peter Flik en Flik omgekeerd zijn

strijd tegen de *ver-inkeling* niet kon winnen. Flik zag Veronica-dj Jeroen van rINKElde-kinkel als de verpersoonlijking van de verloederende van de radio en had een frisse afkeer van alles wat boeiende radio in de weg zat, zoals zenderbazen, horizontale programmering, doelgroepen, marktaandeel, fileberichten en sportuitslagen.

De vrijzinnige oud-onderwijzer uit Groningen stond op permanente voet van oorlog met regelmaat en middelmaat, culminerend in de overspannen medialeugen *De Wereld In Een Half Uur*.

Talent en nieuwsgierigheid

Peter Flik reken ik tot de grootste Nederlandse radiotalenten uit de tweede helft van de vorige eeuw. Hij stond voor verbeeldingskracht en absurdisme en paarde gevoel voor talent aan nieuwsgierigheid naar

technische noviteiten. Voor mij overklast hij daarmee andere raspaardjes als Clairly Polak, Henk van Hoorn, Felix Meurders en Frits Spits. Dat waren gezaghebbende stemmen. Flik was wat mij betreft veelzijdiger, excentrieker. Zijn kracht lag juist niet in het interviewen, presenteren of in het duiden van politiek, muziek of taal. Tussen 1963 en 1998 heeft hij – bijkans als een verslaafde, hij maakte idioot lange weken – de VPRO bestookt met krankzinnige voorstellen, bizarre plannen en opzienbarende programmaformules. Soms werd je – eerst ‘ontdekte hij mij’ en daarna was ik 22 jaar zijn baas – er hondsmoe van. In godsnaam, nu even niet, Peter.

Vernieuwing

Flik speelde een hoofdrol in de vormgeving en voortdurende vernieuwing van genre-overstijgende live programma's als *VPRO-vrijdag* (1969 – 1974) en *Het Gebouw* (1984 – 1993). Hij maakte schoolradio, kinder- en jongerenrubrieken en reisprogramma's, liefst uit de onmogelijkste landen, of vanuit treinen en vanaf schepen. Hij speelde met de talenten van verteller Willem de Ridder, schilder Aat Velthoen, dichter Johnnie van Doorn, technicus Jan Tittel, cabaretier Hans Dorrestijn en dominee Klaas Vos. Altijd was hij in de weer met zenders, satelliettelefoons en computers. Daarnaast was hij het brein achter een groot aantal stunts, incidenten en controverses. Op 7 maart 1969 deed hij het voorkomen alsof in Amsterdam de revolutie was uitgebroken. Deskundigen vergeleken *de fake* met de invasie van marsmannetjes van Orson Welles uit 1938. In 1970 maakte hij een reportage over sabotage van tanks op legerplaats Oirschot. De VPRO werd daarvoor door minister Marga Klompé berispt, een politieke interventie die als beloning werd ervaren. Op 19 april 1976 speelt Han Reiziger 's nachts Mozarts eerste pianocompositie (KV 1) op diens graf in

Wenen, live via Hilversum 3. Op 1 november 1985 laat *Het Gebouw* de hele dag luchtalarmen loeien als protest tegen de plaatsing van kruisraketten in Nederland. Met *De Hoogwerkers* (1975 – 1977) probeerde hij met Cor Galis, alias *Cornelus Interieur*, om 'de mens in de opbergdoos te ontdekken'. Men ging in het bakje van een hoogwerker langs een willekeurige

flat omhoog, tikte op een raam, klom naar binnen en begon een gesprek uit het niets met de totaal verbouwde bewoners. Zo dacht Flik over radio. Je ging niet ergens op af omdat daar iets gebeurd was, want dan kwam je altijd te laat, maar liever was je de verslaggever van wat je zelf aanstichtte.

Vreemde vragen

Flik stelde zichzelf voortdurend vreemde vragen. Wat gebeurt er als je in de studio expres ramen openzet om de buitenwereld te laten horen? Dat werd *Help*, het programma met de platenspeler bij het open

raam. Waarom zou je – als er toch niemand meer luistert – een saaie lezing tot het einde toe uitzenden? Dat werd een rel met Lopik dat ineens geen programmasignaal meer op de zender had.

Als je een sierplant in een lift zet en je verbergt daar een microfoon in, dan kan zo'n plant mensen in die lift plotseling gaan interviewen. Elke nacht bij de zendersluiting sloeg de Hilversumse raadhuisklok twaalf keer. Wat zou er op de radio gebeuren als je tijdens die klokslagen er vlak in de buurt gaat staan vloeken? En wat als je langs een nachtelijke Autobahn via een praatpaal probeert Derrick te spreken te krijgen? Nog diezelfde nacht uitgezonden via de Westdeutsche Rundfunk in Keulen.

Voor zijn totale oeuvre ontving Peter Flik in 1991 de Zilveren Reissmicrofoon. Hoe heeft hij dat weer geflikt? ■

Jan Haasbroek (1943) is journalist en filosoof. Van 1974 tot 1996 leidde hij de VPRO-radio en van 1997 tot 2004 de Humanistische Omroep.

Op de VPRO dubbel-cd *Niet Wissen* (1996) is veel werk van Peter Flik te beluisteren. Op CD 1 gaat het om de fragmenten 5, 12, 22, 26, 27, 28, 29, 36, 40, 41 en 44.

Op CD 2 figureert Flik in de fragmenten 3, 4, 5, 7, 8, 13, 14, 20 en 33. In *Wikipedia* staan onder het lemma Peter Flik nog andere referenties.

In memoriam

Regisseren werd voor Rudolf Spoor nooit routine

Op zijn allerlaatste werkdag zette televisieregisseur Rudolf Spoor de kroon op zijn 45-jarige carrière. Het was zaterdag 2 februari 2002, de trouwdag van het huidige koningspaar. Spoor liet op de bruid inzoomen op het moment dat Máxima een traantje wegpinkte. Geen seconde te laat of te vroeg. Het beeld staat in het geheugen van miljoenen televisiekijkers gegrift.

Donderdag 23 mei overleed Rudolf Spoor op 85-jarige leeftijd. Hij regisseerde voor de NOS vooral live-evenementen zoals Koninginnedagen, Prinsjesdagen, herdenkingen en specials over de Concorde, 150 jaar NS en een zonsverduistering in Kenia.

“Het is toch niet te geloven wat ik allemaal heb meegeemaakt”, zei Spoor vorig jaar in *VGOMedia magazine*. Bevlogen en met grote dankbaarheid haalde hij de ene na de andere herinnering op. Eerder had hij dat uitgebreider gedaan tegenover Kevin Kraan die er *Van Maan tot Traan* over schreef.

Rudolf Spoor regisseerde de registratie van vele historische gebeurtenissen

Zandbak

Verwijst de *traan* naar het einde van Spoors loopbaan, de *maan* heeft betrekking op het begin. Van 1968 tot en met 1972 regisseerde de lucht- en ruimtevaartliefhebber voor de Nederlandse kijkers de uitzendingen over de Apollovluchten naar de maan. Bij gebrek aan beelden van de landingen zette Spoor een zandbak in de studio, de maanbodem. Daarboven een speeltje dat het landingstoestel voorstelde, de stofwolken bij het naderen van de maan werden gecreëerd door rook door een pijpje te blazen.

Spoor zag het als een uitdaging van elke uitzending iets bijzonders te maken. Zoals de ja-knikkende en nee-schuddende camera tijdens de intochten van Sinterklaas, waarmee Aart Staartjes antwoord krijgt op de vraag of de stoomboot al in zicht is. Als een bushokje moest wijken omdat het in de weg stond, ging de perfectionist niet zolang door tot de gemeente het verwijderde. En ondanks alle bezwaren kreeg Spoor het voor elkaar om op de koninklijke trouwdag over een hoogwerker in de Nieuwe Kerk te beschikken.

Gentleman

“Ik ben een drammer”, zei Spoor. Maar hij was bovenal gentleman. Cameraman Rudi Komaromi in *Van Maan tot Traan*: “Als Rudolf streng moest zijn, deed hij dat op een heel nette manier”. Wegwijspiet Michiel Kerkbosch: “Rudolf kon op een heel chique manier de vreselijkste dingen zeggen”.

Televisie maken werd voor Spoor nooit routine. Bijzondere momenten waren het resultaat van diplomatieke aansturing van soms tientallen technici en voorbereidingen waarin hij niets aan het toeval overliet. Dat ‘camera 2’ in de Nieuwe Kerk op het juiste moment op de juiste plaats stond om De Traan van Máxima te registreren was dan ook verre van toeval.

Op de website van het Koninklijk Huis betuigen het koninklijk paar en prinses Beatrix medeleven met Spoors overlijden. “Hij had een liefdevol oog voor historische momenten met een persoonlijke lading en wist deze met grote zeggingskracht in beeld te brengen. De samenwerking met hem vanaf de jaren zeventig tot aan ons huwelijk – zijn laatste grote klus – was bijzonder warm. Wij zijn hem daar dankbaar voor en wensen zijn familie veel sterkte met dit verlies.”

Evert Kooij

Fotorubriek

In de vorige editie van *Recorder* plaatsten we een groepsfoto met daarop medewerkers aan *De Stratemakeropzeeshow*. Van de meesten was de naam bekend, maar enkele ontbraken nog. We kregen gelukkig een regen aan reacties. Een van de mensen van wie we de naam zochten, was de eerste man links op de foto.

Hij reageerde zelf: “De man links ben ik, Laurens van Koppenhagen. Ik was niet de belichter maar de lichtontwerper, dus degene die de sfeer van de scènes bepaalde met het licht. Ik bedacht waar en hoe de lichten moesten hangen en hoe die gebruikt werden. De belichters waren de technici die ervoor zorgden dat alles werd aangesloten en ging branden. Ik heb toen echt het gevoel gehad dat we met een team bezig waren. En later weer verder met *JJ de Bom*. De figuur rechts was volgens mij de decorontwerper. Guus van den Heuvel?”

Eddy de Jongh, met dank aan David en Sem de Jongh

Die laatste opmerking, dat de andere man van wie we de naam zochten Guus van den Heuvel is, wordt bevestigd door Roland de Groot. En dan waren we nog benieuwd wie de vrouw was, die als vierde van links te zien is. Maria Antons, Karina Does en Gré ten Caat wisten het antwoord: Jeanne van Munster. Veel dank dus aan alle inzenders: Laurens van Koppenhagen, Noortje Kandt, Maria Antons, Roland de Groot, Gien Kamphorst, Henk Harmsen, Karina Does, Gré ten Caat en Magda Doesburg.

Lezer Co de Kloet junior stuurde ons een nieuwe foto-met-vraag. Rechts is zijn vader te zien, Co de Kloet senior, vele jaren programmamaker bij de VARA-radio en redacteur van *Aether*, één van de voorlopers van *Recorder*. Links is een technicus aan het werk. Maar wie is dat? Reacties kunt u sturen naar redactie@recordermagazine.nl.

Bas Nieuwenhuijsen

Radio brengt hoop in Afrikaanse vluchtelingenkampen

Als een Nederlander aan vluchtelingen denkt, denk hij aan Ter Apel. Daar is het soms overvol. Hij weet waarschijnlijk niet dat er op talrijke plekken in de wereld vluchtelingenkampen bestaan, waar honderdduizenden mensen jarenlang vastzitten. Wat geeft hen enige hoop? De radio in het kamp! Sinds enkele jaren worden die stations ook vanuit Nederland opgezet, mede dankzij (oud-)medewerkers van de omroep.

door Peter de Ruiter

Radio is snel en actueel, betrekkelijk goedkoop en je hoeft niet te kunnen lezen om ernaar te kunnen luisteren, via een simpele transistorradio of een telefoon. Maar hoe simpel het gebruik ook is, voor je uitzendklaar bent, ben je wel een jaar verder. Dat is althans de beoogde doorlooptijd van de stations die de Nederlandse organisatie REF-FM opricht, een initiatief van onder anderen journalist en mediaprofessional Geert van Asbeck.

Kinderkranten en kinderradio

“Het is begonnen in Senegal, waar ik met mijn vrouw en diplomate Martine woonde. Daar mocht ik als partner van een lid van de ambassade geen buitenlandcorrespondent zijn. Ik ben toen aan de slag gegaan voor kinderplichtorganisatie Plan International. Ik maakte kinderkranten en ook kinderradio. En eigenlijk vond ik het ook veel leuker om met de lokale bevolking te werken dan als verslaggever, want dat schept toch enige afstand. Later, toen we naar Kenia waren ver-

huisd, bleek daar behoefte aan een radiostation in vluchtelingenkamp Kakuma. Daar heb ik mij toen aan gewijd”. Geert van Asbeck, oud-redacteur van NRC, werkte daarvoor samen met onder anderen media-ondernemer Steven Hamelink, journalist en mediatrainer Rommert Kruithof, oprichter van BNR Nieuwsradio Michiel Bicker Caarten en met zijn broer Michiel van Asbeck, ‘impact-investeerder’. Ze hielpen de non-profit organisatie Action Africa Help International (AAH-I) met het verkrijgen van een licentie en het opzetten van radiostation REF FM Kakuma, dat in 2020 begon met uitzenden. Sinds 2022 heeft FilmAid Kenya de leiding en floreert het station nog steeds. REF FM houdt op afstand een oog op de continuïteit, waar niettemin de lokale partner voor verantwoordelijk is.

Opbouwend en opbeurend

“Doel van de radiostations, die er nu ook zijn in kampen in Tanzania en Oeganda, is de gemeenschap versterken en de mogelijkheden van mensen om zich te ontplooiën stimuleren”, zegt Van Asbeck. “Het is geen klassieke radio zoals wij die kennen, waarop bijvoorbeeld nieuws vaak slecht nieuws is. In Afrika is de

Een radiomaakster in actie bij Radio REF FM Kyangwali in het gelijknamige vluchtelingenkamp in Oeganda. Rechts boven: Logo REF FM

informatie opbouwend en opbeurend voor mensen die in de sores zitten. Hoe kunnen zij hun lot verbeteren? De radio probeert mensen zelfredzaam te maken”.

In het Keniaanse kamp Kakuma, dat bestaat sinds 1994 en waar volgens UNHCR, de vluchtelingenorganisatie van de VN, 210.000 mensen wonen, zijn tal van bedrijven en zelfstandigen actief. “Die halen we voor de microfoon om te laten horen dat mensen in een kamp initiatieven kunnen nemen. En er is ook plezier. Op een zeker moment bleken er veel hiphoppers in het kamp te leven, wat heeft geleid tot een soort *Kakuma got talent*”. De bevolking van Kakuma bestaat voornamelijk uit vluchtelingen uit Somalië, Zuid-Soedan en Ethiopië.

Voor hen is de radio een medium dat hen bindt en ook verbindt met de Keniaanse bevolking die om het kamp heen woont, de zogeheten ‘host communities’.

Niet door de muziek praten

Dat de verhoudingen tussen mensen in het kamp en die daarbuiten gevoelig kunnen liggen, blijkt uit de *Handleiding voor het opzetten van een radiostation* van REF FM dat in 21 hoofdstukken op 55 pagina's vertelt hoe je dat doet: een radiozender opzetten in Afrika. Zo wordt presentatoren op het hart gedrukt politici, bewoners van het gastland en van andere landen, evenals minderheidsgroepen (ook die met een handicap) met respect te behandelen. En behalve aan het begin en eind van een nummer dien je niet door de muziek heen te praten. Enzo-voorts. Ook bevat de handleiding tal van adviezen over programma-formats, apparatuur, het inrichten van de studio, het verkrijgen van fondsen, salarissen, social media en ga zo maar door. Voor de opbouw en het onderhoud van de bedrijfsvoering van radiostations vliegen met regelmaat (oud-)omroepmedewerkers naar Afrika om daar met hun kennis en ervaring een steentje bij te dragen. Zo waren afgelopen februari Mireille van der Werff (NOS, NPO) en Katinka Wals (KRO, AVRO) in Tanzania om tien dagen lang het team van REF FM Ukerewe bij te staan. Gaat het er daar anders aan toe dan in Nederland? “Hoe lang heb je?”, reageert Wals telefonisch. “Alles is anders. Niemand hier heeft een achtergrond in de media, zij het wel affiniteit. Wat voor ons gesneden koek is, moeten de mensen daar allemaal leren”.

REF FM-trainers Kevin van Dijk en Steven Hamelink aan de slag met radiomakers Mildred and Isaac van REF FM Bidibidi in het gelijknamige, grootste vluchtelingenkamp in Oeganda.

REF FM-trainer Kevin van Dijk voor de monitor met radiomakers Richard (DJ Shine, links), Happiness (midden) en Jennifer bij REF FM Ukerewe in Tanzania, een radiostation voor en door mensen met albinisme.

Toevluchtsoord voor mensen met albinisme

“Bij ons zet een tyfusgolf de regio niet op z'n kop. Wij lijden geen gebrek, terwijl de mensen in Tanzania veel andere zorgen hebben. Wij zijn gewend een paar jaar vooruit te denken; hier kun je ook morgen nadenken over morgen”. Ukerewe is een voor REF FM a-typisch station. Het staat niet in een kamp, maar mensen verblijven in dorpen; mensen met albinisme. Het zijn strikt genomen geen vluchtelingen, maar Ukerewe is

wel een toevluchtsoord, want elders in Tanzania zijn deze mensen hun leven niet zeker. Albinisme wordt gezien als een kwaad, maar bijgeloof wil dat lichaamsdelen van de mensen die er aan lijden magische krachten in zich dragen. Voor hun veiligheid brengen ouders hun kinderen met albinisme naar het eiland in het Victoriameer dat Ukerewe is. “Het is een safe haven voor hen”, zegt Wals. “Voor het werken voor een radiostation is albinisme echter ook lastig. De aandoening gaat vaak gepaard met slecht zicht, dus ‘schuiven’, dat wil zeggen een technische taak, is lastig. In Ukerewe wordt dus vaak gewerkt in duo's: mensen met en zonder albinisme. Dat is dan wel weer mooi”. Wals en Van der Werff zijn als vrijwilliger naar Tanzania gegaan, maar hebben wel hun internationale vlucht gesponsord gekregen door twee organisaties voor blinden en slechtzienden. Verder hebben ze alles zelf betaald. Beiden blijven voor langere tijd online betrokken bij het station.

Hulporganisaties betalen voor zendtijd

Dat leidt tot de vraag hoe de opbouw en het runnen van stations wordt gefinancierd. “Dat is natuurlijk een belangrijk punt van aandacht, net als het vinden van een geschikte lokale partner en het verkrijgen van een zendlicentie”, zegt Van Asbeck. “Maar we hebben een mooie formule gevonden. De hulporganisaties die in het kamp actief zijn, zoals het Rode Kruis, betalen voor zendtijd waarin ze hun activiteiten kunnen bespreken. Ze kopen bijvoorbeeld een uur per week. En bedrijfjes die actief zijn in het kamp kunnen commercials laten draaien, net als op een gewoon radiostation.”

Geert van Asbeck woont sinds vorig jaar weer in Nederland en is net de 65 gepasseerd. Maar hij is niet van plan op zijn lauweren te rusten. Er staan stations op stapel in Rwanda en Bangladesh, waar een miljoen Rohingya uit Myanmar naartoe is gevlucht omdat zij in eigen land wreed worden behandeld. Ook denkt Van Asbeck dat vluchtelingen in Nederland baat kunnen hebben bij een eigen radiostation.

Lever een bijdrage

Wil je als (oud-)omroepmedewerker een bijdrage leveren aan REF FM, mail dan naar info@ref-fm.online. Er is behoefte aan alle disciplines. ■

Meer informatie

www.ref-fm.online / www.ref-fmkk.com / www.ref-fmukerewe.com / www.bidibidifm.com

Verder lezen en luisteren

De hulp van REF FM aan radiostations in vluchtelingenkampen is niet de eerste Nederlandse steun aan het buitenland op dit vlak. Hierbij enkele andere voorbeelden:

- In *Recorder 1* en *2* kun je het verhaal lezen van voormalig ‘Wereldomroeper’ Henk Hendriks over de steun van zijn werkgever aan de radio in Suriname. Klik naar www.recordermagazine.nl.

- Emeritus hoogleraar internationale communicatie Cees Hamelink (1940, UvA, ISS) en medestanders hebben in de vorige eeuw jarenlang journalisten getraind voor een onafhankelijk perswezen in ontwikkelingslanden. Radio was daar een belangrijk onderdeel van.

- De Nederlandse organisatie Free Press Unlimited is actief in meer dan vijftig landen wereldwijd op het gebied van onder meer persvrijheid. Ook Amnesty International en de Nederlandse Vereniging van Journalisten zijn op dit vlak actief.

- RNTC, onderdeel van RNW Media, met wortels in de Wereldomroep, traint mediamakers uit heel de wereld.

Cor de Jager en Ontdek je Plekje

door Albert Bek

In augustus hoopt oud-cameraman Cor de Jager 90 jaar te worden. De regisseur/eindredacteur, bekend van onder meer *Ontdek je Plekje*, *Wereld op Wielen* en *Avroskoop* heeft een lange carrière achter de rug waarover hij smakelijk kan vertellen.

Zoals hoe hij met wat omwegen al op jonge leeftijd in het vak terecht is gekomen via de operateurscabine in de bioscoop.

Als 16-jarige moest hij speciale hoge leren hakken onder zijn schoenen om wat groter en ouder te lijken én moest hij voorkomen dat statische ontladingen bij de toentertijd nog gebruikte, hoogst brandbare, nitraatfilmrollen konden komen. Hij hield er als bijkomend voordeel ook nog eens een brandweerdiplooma aan over.

Of hoe hij in later jaren via Profilti in Den Haag en later in Hilversum bij Polygoon aan de slag kon als jongste bediende en als cameraman bij het toenmalige Cinecentrum. Aanvankelijk nog op pad met de losse

camera-met-filmrol en de eveneens losse Maihak geluidsrecorder die met een opwindslinger werkten. De technische ontwikkelingen gingen snel en de beperkte

mogelijkheden werden later veel ruimer met de komst van videocamera's en veel lichtere, mobilere opname apparatuur.

Alle periodes kennen nu eenmaal hun charme, aldus De Jager. Dat blijkt uit de vele anekdotes die Cor over de begintijd en zijn latere carrière weet te vertellen en die we met zijn toestemming in *Recorder* mogen publiceren via de QR-code en

onderstaande link. De moeite waard, al is het alleen maar om een opvallend kijkje achter de schermen te krijgen - met bijbehorende trucs- van het legendarische AVRO-programma *Ontdek je Plekje*. ■

Cor de Jager met de camera die hij voor *Ontdek je Plekje* gebruikte.

Scan de QR-code

Edo de Waart beëindigt dirigeeractiviteiten

Op 10 april werd bekend dat dirigent Edo de Waart had besloten per direct te stoppen met dirigeren. Hij zou enkele dagen later twee concerten geven met 'zijn' Radio Filharmonisch Orkest (RFO), maar liet deze taak aan een vervanger.

door Jan Jaap Kassies

De Waart, die op 1 juni jl. zijn 83ste verjaardag vierde, heeft veel betekend voor het Nederlandse muziekleven, in het bijzonder op het terrein van de opera, en als chef van het RFO. Hij was verbonden aan het Nederlands Blazers Ensemble en het Rotterdams Philharmonisch Orkest, en hij was chef-dirigent van diverse orkesten van de VS tot Australië. Een bijzondere band had hij met het Radio Filharmonisch Orkest waar hij van 1989 tot 2004 chef-dirigent was. Ik beperk me hier tot de betekenis die De Waart heeft (gehad) voor het omroepmuziekbedrijf. In 2017 schreef (oud-RFO-altviolist) Adriaan van 't Wout een zeer lezenswaardig profiel van Edo de Waart in de uitgave *De chef-dirigenten van het Radio Filharmonisch Orkest*, waaruit hieronder enige – deels geparafraseerde – passages.

Invalleur en chef-dirigent

Edo de Waart maakte zijn debuut bij het RFO in 1969 in Trier als inval-dirigent. Op de dag van het concert had hij een uur de tijd om te repeteren. Het resultaat leverde hem veel goodwill op. Tussen 1971 en '73 gaf De Waart met het RFO een vijftal concerten en leidde hij twee producties bij de Nederlandse Operastichting. In 1975 vertrok hij naar de Verenigde Staten, waar hij van 1977 tot '85 het San Francisco Symphony Orchestra leidde.

De terugkeer van De Waart naar Nederland is vooral voor het Radio Filharmonisch Orkest van grote invloed geweest.

Op 1 september 1989 werd hij chef-dirigent van dit orkest. Het was een belangrijk politiek signaal aan Den Haag, want de omroeporkesten stonden ter discussie. Muzikaal gezien werkte zijn komst na

Edo de Waart is gestopt

magere jaren voor het RFO als stimulans. Met concertante uitvoeringen in 1988 van *Das Rheingold* gaf De Waart het startschot voor een indrukwekkende reeks opera-uitvoeringen in de *ZaterdagMatinee* en op andere podia.

Zo dirigeerde hij onder meer opera's van Schönberg, Prokofiev, Schreker, Wagner (waaronder diens *Ring*), Berlioz, Chausson, Korngold en

Richard Strauss. Zijn opnamen met het RFO van alle Mahler-symfonieën verschenen in 1995 op cd, in 2003 gevolgd door de symfonieën van Rachmaninov. In 1988 werd De Waart benoemd tot artistiek directeur van het Muziekcentrum van de Omroep. Op 5 december 2004 nam hij afscheid van het orkest, dat zich dankzij hem definitief gerangschikt had onder de drie beste orkesten van Nederland.

Edo de Waart zag zichzelf vooral als orkesttrainer, structuurbouwer. Het proces van begin tot eind stond bij hem voorop.

Eredirigent

Ook na zijn periode als chef-dirigent stond hij nog met regelmaat voor het RFO, dat hem de titel Eredirigent verleende. In zijn dankwoord zei hij: "Ik heb hier de beste tijd van mijn leven gehad, dit is een orkest waar mensen lief met elkaar omgaan, zonder kinnesse." Nadat hij had bekendgemaakt zijn dirigeerstok in de wilgen te hangen ontving hij in het Muziekcentrum van de Omroep de Gemeentespeld van Hilversum.

Hans Haffmans interviewde Edo de Waart enige jaren geleden; het resultaat is te horen in deze podcast. Scan de QR-code.

Amfitheater Media Park hersteld

De heg is strak geschoren en er is nieuw gras gezaaid. Het Amfitheater in het Media Park is in volle glorie hersteld. De restauratie leidt tot vreugde bij ontwerper Jan Boon, die inmiddels zijn tekeningen en maquette van het landschapsonwerp aan Beeld & Geluid heeft overgedragen.

Tineke de Nooij gebruikte in mei 1984 het Amfitheater om een programma op te nemen

De aanleg van het Omroepkwartier kende vier fasen. Die begonnen in 1961 met de bouw van het Muziekpaviljoen en eindigden in 1981 met de opening van het Filmcentrum. Als verantwoordelijke landschapsarchitect was voor Jan Boon het uitgangspunt om aan te sluiten bij het oorspronkelijke landschap. Hij wilde daarin een duidelijke tegenstelling aanbrenge tussen ecologische natuur en de aan de gebouwen grenzende, functionele cultuur.

Veranderingen en herstel

Het vervolg van de ontwikkeling in het Media Park was voor de landschapsarchitect teleurstellend, er zijn veel aanpassingen gedaan zonder overleg met de ontwerper. Zo veranderde de daktuin in een parkeerdek. Ook is er een grote achterstand in onderhoud, zo constateerde hij bij een rondwandeling. Toch is er inmiddels dus ook goed

nieuws. Een grote impuls voor herstel van de natuur geeft de Stichting Medi-anatuurpark onder leiding van Ben Bus. Met de uitgangspunten van Jan Boon is een ecologisch groenplan gemaakt om de biodiversiteit te stimuleren. Er zijn meerdere bedrijven op het Media Park betrokken. Er staan bijenkasten en het groenbeheer is aangepast. Zo wordt er langs de blusvijver niet meer gemaaid en bloeien er bijzondere planten. Het wandelpad langs de blusvijver en het Amfitheater is al omgedoopt in Jan Boonpad.

Het pad langs de blusvijver

André van den Beemt is met pensioen en werkt als vrijwilliger voor de stichting. Lang geleden werkte hij voor Jan Boon en daarna op het Media Park. Voor het herstel van het Amfitheater gebruikte hij de tekeningen van Jan Boon om de hovenier aan te sturen. In de toekomst kan het Amfitheater net als vroeger opnamelocatie zijn. Jan Boon hoopt dat er naast opnamen voor radio en televisie een muziekuitvoering georganiseerd wordt voor kwetsbare kinderen.

Bas Agterberg

Hans Andreus

door Bas Nieuwenhuijsen

Beeld & Geluid

Hans Andreus in Dichters diehterbij

en Thera Coppens op. En Hans Andreus (eigenlijk Johan Wilhelm van der Zant, 1926-1977), Vijftiger, en naast dichter ook auteur van romans, verhalen, kinderboeken en hoorspelen.

Voor het *Kinderzangfestival* leverde hij zeker drie liedjes: *Land zonder lawaai*, *Jantientje* en *Modern aftelrijmpje*. Maar teksten van Andreus zijn niet alleen voor het *Kinderzangfestival* gebruikt. In de collectie bladmuziek van de Stichting Omroep Muziek zijn meer werken op teksten van zijn hand te vinden, onder meer koormuziek. *Cantate Cantabile* bijvoorbeeld, op muziek van componist Aart de Kort, in 1999 geschreven voor een vrouwenkoor. Hetzelfde gedicht is verwerkt in *Ik hoor het gefluit van de vogels*, een compositie van Albert de Klerk. *Beestenboel* is een werk

Onder de componisten en tekstschrijvers die liedjes maakten voor KRO's *Kinderzangfestival* zijn klinkende namen te vinden. Mensen als Harry Bannink en Joop Stokkermans en Ruud Bos, om er maar een paar te noemen, leverden de muziek. En onder de tekstschrijvers vallen onder meer Jules de Corte (die ook componeerde), Gerrit den Braber

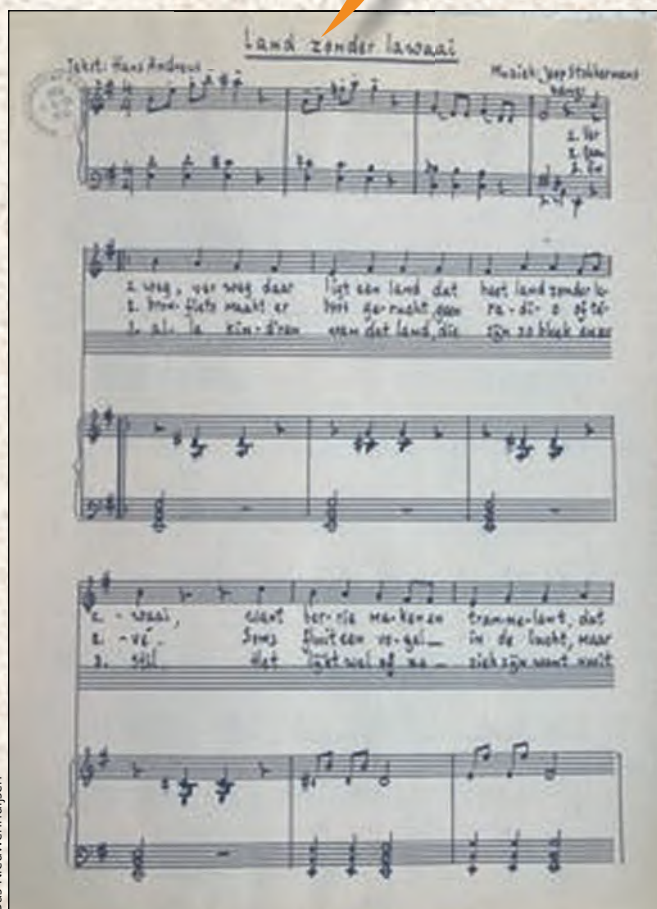
“VEEL VAN ZIJN WERK IS LICHTVOETIG”

voor kinderkoren, dat Henk van der Vliet in 1981 maakte in opdracht van de Koninklijke Bond van Zang- en Oratoriumverenigingen. Het bestaat uit vijf onderdelen, waarin dieren

centraal staan: de muzikale leeuw, de pad en de roos, de slang, de tijger en de beer.

Dieren waren in de poëzie van Andreus, die om zijn muzikaliteit geroemd werd, vanaf het begin belangrijk, zoals bijvoorbeeld mag blijken uit de titel van zijn

MUZIEK SCHATTEN

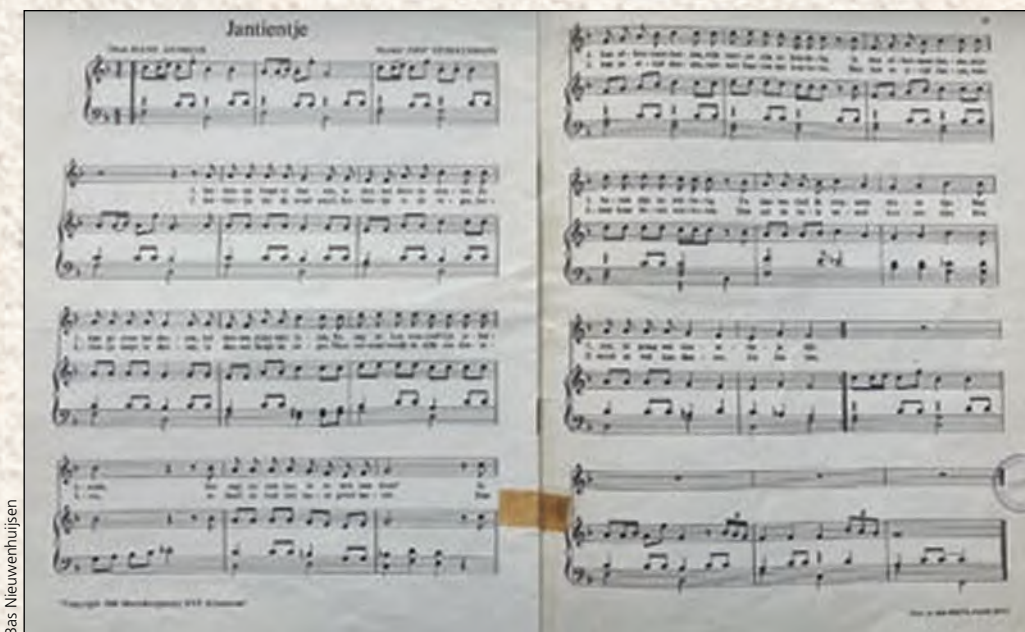
Bas Nieuwenhuijsen

Partituur van *Wereld zonder lawaai*, één van de liedjes voor het *Kinderzangfestival* van de KRO

eerste bundel, *Muziek voor kijkdieren* uit 1951, in 1953 gevolgd door *De taal der dieren*. Maar ook zijn onconventionele creatie voor kinderen, de ouderwetse onderwijzer Meester Pompelmoes, omringde hij met bijzondere, sprekende dieren, zoals de Fleurige Hond en Joachim de Geleerde Kater. Naast muzikaliteit en dieren was het licht een wekerend thema in Andreus' gedichten. Zijn fascinatie voor het licht vormde een bron van inspiratie voor Paul Evenblij, die op teksten van Hans Andreus en Albert Einstein het koorwerk

Lux = Licht = Light (1990) schreef. Daarnaast kende Andreus' leven een schaduwzijde, die zijn werk beïnvloedde. Andreus meldde zich tijdens de Tweede Wereldoorlog aan als oostfrontstrijder, waarvoor hij zich na de bevrijding moest verantwoorden. De aanklacht tegen hem werd ingetrokken, omdat hij onder druk van zijn omgeving zou hebben gehandeld. Later, in de jaren '50, kreeg hij grote psychische problemen, die hij verwerkte in *De sonnetten van de kleine waanzin* (1957).

Niettemin wordt veel van zijn werk gekenmerkt door lichtvoetigheid. Dat kwam ook tot uiting in het VARA-programma *Feest* (1964), dat rond de auteur en zijn oeuvre draaide. Onder andere Liesbeth List bracht zijn teksten, deels vertalingen, ten gehore in nummers zoals *Baby, het is beesten-*

Bas Nieuwenhuijsen

Partituur van *Jantientje*, ook voor het *Kinderzangfestival* gemaakt

weer (*Baby, it's cold outside*), *Het feest gaat verder*, *Midas*, *De nuttelozen van de nacht*, *Septopus* en *Een op de valreep* (*One for my baby*). Allemaal gecomponeerd en/of gearrangeerd door Theo Loevendie. Dat was niet de enige grote naam die teksten van Andreus op muziek heeft gezet. Zo maakte Rudy van Houten die muziek voor *Madame Yvette*, een liedje voor het *Kerstcabaret* van de AVRO (1967). Twee van zijn nummers voor het *Kinderzangfestival*, *Land zonder lawaai* en *Jantientje* kregen muziek van niemand minder dan Joop Stokkermans.

Alle bladmuziek met teksten van Hans Andreus is te vinden op www.muziekschatten.nl

Het 'stembereik' van Emile en Eva

Soms reikt je stem verder dan je radiowerk. Regisseur Emile Kelleners (1909-1983) en actrice Eva Kelleners-Janssen (1911-1996) hadden daarover kunnen meepraten. De stem van Eva leverde het kinderloze stel een pleegdochter op. Het omroepen van Emile bezorgde een Groninger student een baan bij de regionale omroep.

Door Frank Venema

Een jaar of 13 was ik, toen ik in 1956 een radiootje kreeg en op de AVRO-dagen op maandag-, dinsdag- of donderdag wakker werd met Emiels stem. Hij riep tot in de jaren zestig om voor de AVRO, maar behoorde niet tot de vaste omroepers. Bijzonder was dat je als luisteraar na "dit is het einde van deze nieuwsuitzending" kon weten of Emile er was of een reguliere collega. Want aan z'n: "Hier is Hilversum 1, de AVRO" ging altijd een stevig papiergeritsel vooraf.

Pleegdochter

Eva Janssen was lid van de Hoorspelkern. Haar stem? Een regisseur koos haar voor een rol getiteld 'de stem van het verstand' en gaf aan Dogi Rugani 'de stem van

het gevoel'. Een van haar honderden rollen was 'Ina', de wederhelft van schrijver/speurder Paul Vlaanderen.

Eva in *Trouw*, 1991: "Een Gronings meisje schreef me dat ik haar favoriete was bij de radio. Ze lag met tbc op bed en ze luisterde altijd naar me". Uit een ontmoeting tussen haar en Eva en Emile ontstond een vriendschap, die zich verdiepte toen beide ouders van het meisje bij

"MEER DAN OMROEPER WAS EMILE KELLENERS DE REGISSEUR VAN KLEINE HOORSPLEN"

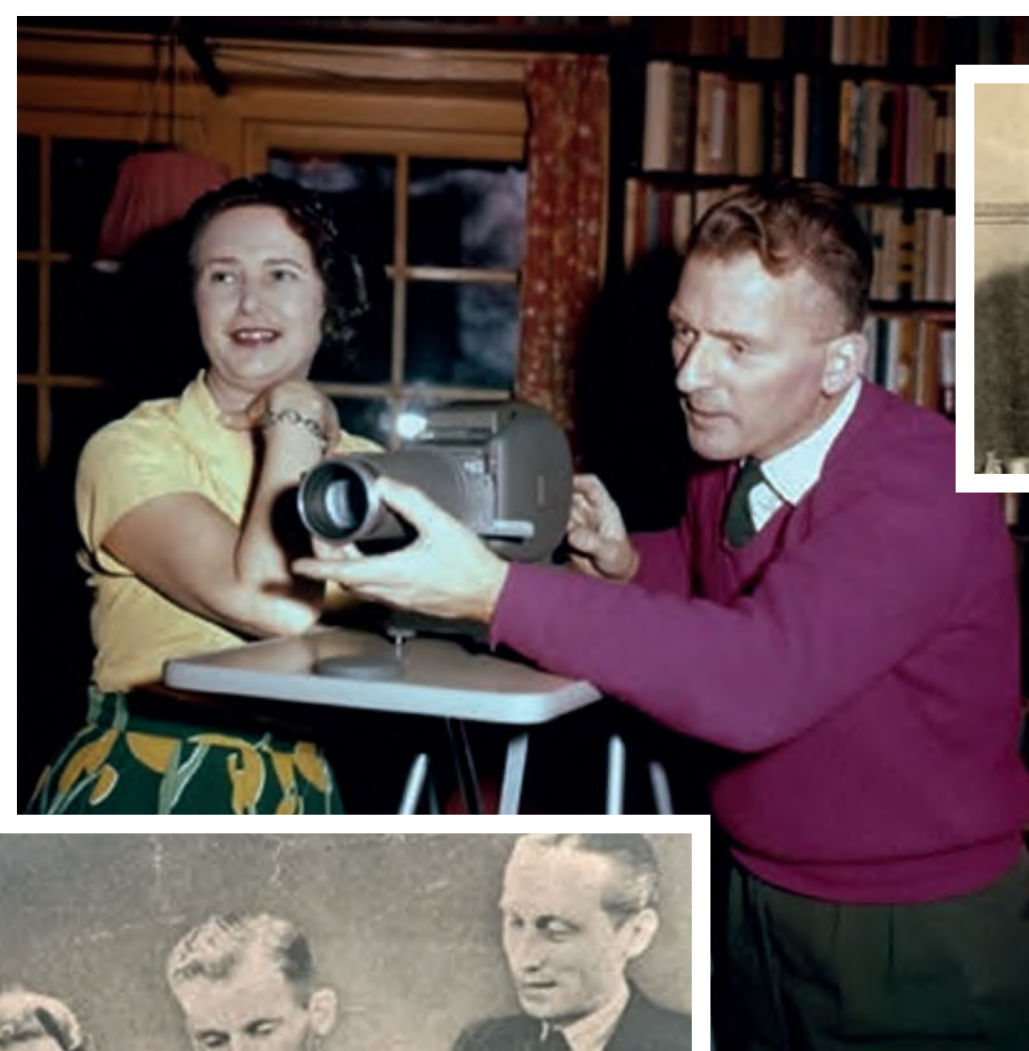
een auto-ongeluk om het leven kwamen. De Groningse werd de pleegdochter van het omroepertje.

Eigenaardig

In "De waterhoogten van hedenmorgen, meegedeeld door Rijkswaterstaat" was omroeper Emile Kelleners mét Jaap van Meekren (KRO) de enige die "plus" en "min" verving door "was" en "val". Emile zei "fal", geen "val". Bij de weinige keren dat hij was ingeschakeld bij een vast orkest, zoals een halfuurtje Skymas-

Uit een AVRO-publicatie

Spaarnestad

Krantenfoto

Krantenfoto

Met de klok mee:

Eva Janssen en Emile Kelleners, 1960.

Emile Kelleners, regisseur van de kleine hoorspelen, rond 1965.

Eva Janssen in het *AD*, 1981: "Dan weer dreigden we te verdrinken, dan weer werden we beschoten".

De AVRO-omroepers Mieke Melcher, Emile Kelleners en Jan Boots, 1948.

ters, deed hij de begin- en slotafkondiging niet in een 'zakje' onder de begintune, maar 'droog', pontificaal eraan vooraf. Klassieke muziek aankondigen ging vanuit een vast stramien, vol merkwaardige pauzes. Een grapje of een verspreking? Nooit bij Emile Kelleners. Altijd alles hetzelfde.

Emile had mijn belangstelling voor omroepen gewekt. Ik solliciteerde bij de RONO en kwam op Santbergen voor een presentatiecursus bij Herman Broekhuizen en Jaap Brand. Herman over Emiels eigenaardighe-

den: "Ja, ik zei wel eens: "Miel, zeg nou eens gewoon achter elkaar "Hier is Hilversum 1 de AVRO"? Nou, dan zei Emile gewoon "Hier is Hilversum 1 de AVRO". Maar ging hij weer de omroepcel in, dan was het: "Hier is ... Hilversum 1 ... duùuh ... Ávro!""

De Notedop

Meer dan omroeper was Emile Kelleners de regisseur van kleine hoorspelen, want in 1948 had directeur Willem Vogt de grote hoorspelen al vergeven aan

Het reizend kermistheater 'Piet Vink'. Eva Janssen en Emile Kellenaers stonden er samen op (en tussen) de planken. Foto rond 1935; later verbouwd tot Bioscoop Deurne.

Kommer Kleijn. Dimitri Frenkel Franks toneel-schrijverscarrière heeft zijn oorsprong in Kellenaers' weekprogramma *De Notedop*. Z'n eerste tekst kreeg hij prompt terug. Vader Frenkel Frank, violist bij een van de radio-orkesten, reclameerde bij Kellenaers. Die bleek het helemaal niet gelezen te hebben. Dimitri, in *Vrij Nederland*, 1966: "Die hoorspelen werden nooit door iemand gehoord, maar het was een goeie oefening in het dialoogschrijven". Sindsdien gold Emile als zijn ontdekker. Kellenaers stimuleerde talrijke schrijvers en registreerde ruim 500 hoorspelen.

Herinneringen

Emile Kellenaers overleed in Hilversum op 18 maart 1983. Wie hebben hem nog meegeemaakt? Hoorspelactrice Paula Majoor: "Toen wij net in de Hoorspelklas kwamen – ik was 16! – mochten Joke Hagelen en ik met hen mee naar Monschau. Ze hadden zo'n Fiatje 500. Wij achterin! Het was zo'n schat van een echtpaar. Emile was altijd heel positief, hij liet je gewoon spelen. Natuurlijk gaf hij hier en daar wel eens een aanwijzing, zo van: "Misschien kun je hier wel een traantje laten?" Maar je had ook regisseurs, nou, daar ik hoefde niet bij te werken! O ja, toen Rolien Numan de jonge sector van de hoorspelkern ging doen! Toen begon ze weer: "Nee! Niet Goed!" Want dan moest ik hinkelen en dan was het Nee! Niet Goed! En dan zei ik: "Ja, maar zó hinkel ik!". Maar dan zei Rolien: "Er is maar één manier van hinkelen!" En dan zei Hans Simonis: "Nee mevrouw,

er zijn meer manieren!" En toen werd hij weggestuurd hè. Als wij tegengeluid gaven, moesten we van die cursus af! Hans heeft dat dus een keer gedaan, hij werd er meteen uitgestuurd. Hij was bijna weg!" Hans Simonis, hoorspelklasgenoot van Paula, kwam als omroeper van dienst bij de *Notedop* Emile Kellenaers tegen. Maar er was geen echt contact. Hans: "Ik was een keurig opgevoede Haagse jongen. In die dagen tutoyeerde je iemand niet zomaar. Voor mij was het *meneer* Kellenaers. Jan van Herpen zei wel meteen: "Ik heet Jan!"

Carrière

Hoe was Emile eigenlijk begonnen? Geboren in het Limburgse Tienray ging hij op kostschool in St. Michielsgestel; toen hij in de hoogste klas zat, zat Joseph Luns er in de laagste. Hij begon in 1930 bij het Hofstad Toneel, na een opleiding aan de Leidse Muziekschool. Eduard Verkade vond hem geschikter voor het solotoneel. In decor en 'Indisch costuum' trok hij aanvankelijk als voordrachtskunstenaar volle zalen met Multatuli's *Sajidjah en Adinda*. De crisis in de jaren dertig bracht financieel moeilijke tijden. Eva Janssen en hij waren lid van het ensemble dat de rondtrekkende schouwburg van Piet Vink bespeelde op kermis- en in Brabant, Limburg en Vlaanderen. Hij deed ook voordrachten van een half uur voor de AVRO-microfoon.

Emile en Eva waren te boeken voor cabaretavondjes. In 1936 trouwden ze. Er kwam meer vastigheid en minder toneel toen in 1937 Emiels omroeperscarrière begon. Eerst bij de VARA; vanaf 1941 tot eind 1943 bij de Nederlandsche Omroep. Die vond de omroepers "te stereotiep en te machinaal". Kellenaers kreeg er strubbelingen en dook thuis in Loosdrecht onder in een geheime ruimte boven het buffet. Vanaf 1946 tot begin jaren zestig was hij bij de AVRO. Eind 1952 meldden de landelijke dagbladen dat Kommer Kleijn de hoorspelafdeling ging uitbreiden. Peggy van Kerckhoven ging de hoorspelen vooraf beoordelen en Dick van Putten werd assistent-regisseur bij Kommer Kleijn. "Emile Kellenaers zal hoorspelen blijven regisseren", heette het. Een dag later heeft

"KELLENAERS STIMULEERDE TALRIJKE SCHRIJVERS EN REGISSEERDE RUIM 500 HOORSPLEN"

AVRO-voorzitter De Clercq Emile Kellenaers "met onmiddellijke ingang uit al zijn functies ontheven". Is het niet vreemd dat een voorzitter, en niet een directeur, zich met personeelskwesties bemoeide? Het AVRO-archief blijft voor mij potdicht. Het rommelde wel vaker bij de AVRO. Ook toen De Clercq 25 jaar voorzitter was en hij het personeel 1 procent salaris wilde aftroggelen voor een bronzen plaquette van hemzelf voor de studio-ingang pal tegenover die van Vogt. Het personeel gaf niet thuis en Vogt hangt er nog steeds in z'n uppie.

Methodisch spreken

De *TheaterEncyclopedie* vermeldt dat Emile Kellenaers aan de Leidse Muziekschool in 1929, naast de opleiding declamatie, een cursus 'Methodisch Spreken' volgde. Dat was een vak dat tot in de jaren zestig van de vorige eeuw werd gegeven aan diverse conservatoria. Het ging over ademhaling, stem en uitspraak. Als je 'methodisch...spreken' langzaam, lettergreep na lettergreep uitspreekt, ga je zelf al ongeveer praten zoals Kellenaers dat trouw volhield voor de microfoon. Wie hem wil horen, kan de voorbeelden aanklikken op <https://recordermagazine.nl>.

Zijn passie, voordrachtskunst, is Emile Kellenaers z'n hele leven trouw gebleven. Dat was hoorbaar in zijn orkestaankondigingen en zelfs in de kookrecepten die hij in de zomer wel eens ten beste gaf. De 'gewelde boteg' daarin – mijn moeder schoot ervan in de lach!

Frank Venema (1943) studeerde farmacie. Hij is inspreker van luisterboeken bij Dedicon. Hij was medewerker van de Regionale Omroep Noord en Oost (RONO), later Radio Noord, apotheker in Groningen en in Den Haag hoofdredacteur van het *Pharmaceutisch Weekblad*. ■

Geraadpleegd:

Delpher, Nederlandse dag- en weekbladen. *Deurnewiki.nl*. *TheaterEncyclopedie.nl*. *Hoorspelweb.com*. Dick Verkijk: *Radio Hilversum 1940-1945*, Amsterdam 1974. Jt. Reinink, *Methodisch Spreken*, Groningen 1911. Interviews met Paula Majoor en Hans Simonis, februari 2023.

Aanvullingen en verbeteringen

In Recorder 2 is een fout geslopen in het artikel *Ischa en Theo: onmogelijk, onweerstaanbaar*. In de tekst wordt een geruchtmakend interview genoemd dat Ischa Meijer met Bram Peper en zijn vrouw had. Abusievelijk staat in de tekst dat het vraaggesprek werd gepubliceerd op 15 maart 1974 en dat het was gehouden met Peper en Neelie Kroes. Het interview stond pas in 1984 in *Vrij Nederland*, toen Peper nog was getrouwd met Gusta Mulder.

Lezer en historicus Hans Knot wees nog op enkele onjuistheden in de aflevering van de rubriek *Omroepgebouwen Toen & Nu*, ook in Recorder 2, over het Veronicaschip de Norderney. Dat schip was een IJsland trawler, die als zodanig tussen 1949 en 1956 in de vaart is geweest (en dus niet 1959 zoals werd vermeld). Het schip heette aanvankelijk de 294 Paul J Müller en kreeg pas in 1956 een nieuwe naam, NC 420 Norderney, toen het werd verkocht aan de Niedersächsische Hochseefischerei GmbH. Het schip lag niet verankerd in territoriale wateren, maar juist daarbuiten, en werd in 1973 na door een storm te zijn gestrand niet na vijf dagen vlot getrokken, maar pas na zestien dagen.

In memoriam

Hank Onrust (82)

Vanaf de jaren '70 maakte hij tientallen televisieprogramma's voor onder meer de AVRO, de TROS en de VPRO. Daaronder waren televisieseries zoals *Erik of het klein insectenboek* en *Het dagboek van*

Foto: Kippa/Beeld & Geluid

Anne Frank. Hank Onrust was ook enkele jaren betrokken bij *Zomergasten* van de VPRO. In 1984 regisseerde hij de speelfilm *Op dood spoor*. Vanaf de jaren '90 richtte hij zich meer op het maken van documentaires, waarmee hij zijn veelzijdigheid en passie voor het vertellen van verhalen verder uitbreidde.

RADIO

VERONICA

VEROORZAAKTE ZELF EINDE AAN VOORDEEL VAN DE TWIJFEL

door Evert Kooij

De oliecrisis van een half jaar eerder lag in de nazomer van 1974 vers in het geheugen. Ook de verloren WK-voetbalfinale, eerder die zomer tegen West-Duitsland, hield Nederland bezig. En dan naderde na bijna vijftien jaar ook nog eens het einde van zeezender Radio Veronica.

In 1971 waren fans op pad gegaan om handtekeningen te verzamelen voor behoud van het commerciële muziekstation. Veronica claimde dat binnen enkele weken een miljoen kaarten met de tekst *Veronica blijft als u dat wilt* waren binnengekomen. De zender kon de adhesiebetuigingen goed gebruiken, Veronica's naam was beschadigd door betrokkenheid van de directie bij een brandstichting op het schip van het naburige Radio Noordzee.

Veronica kon in politiek Den Haag niet langer rekenen op het voordeel van de twijfel. Onder de bezielende leiding van discjockey en programmaleider Rob Out vocht het personeel voor voortbestaan van het radiostation aan de wal.

De in verlegenheid gebrachte directie gaf Out en zijn mensen carte blanche. Luisteraars hoorden op de zender *Wij houden stand - Veronica moet aan land*, gezongen op het intro van Woodstock van Matthews' Southern Comfort. Op 18 april 1973 demonstreerden in Den Haag tienduizenden fans voor Veronica, het baatte niet.

Ratjetoe van programma's

Veronica is de geschiedenis ingegaan als een station dat een steen in de Nederlandse radiovijver gooide met een informele presentatiestijl, levendige vormgeving en vooral popmuziek. Maar in de eerste jaren was Veronica nog lang geen rock and roll. De programmering was een ratjetoe van brave muziekprogramma's en gesponsorde kwartiertjes en halfuurtjes.

Dat moest anders, vond de jonge programmaleider Willem van Kooten, die vanaf 1961 bekend werd als dj Joost den Draaijer. Hij

verrijkte het Nederlands met termen als *gouwe ouwe* en *met stip*, en vermaakte luisteraars met olijke teksten als *de wet van de communicerende hits* en zijn uitsmijter *niet over de dubbele witte streep - voor vrij, achter vrij en dan brrrrrr*.

Veronica leed in de eerste jaren een kwakkelend bestaan, laat Van Kooten per e-mail weten van uit Portugal waar hij woont. "In mijn gymnasiumjaren luisterde ik veel naar American Forces Network en de Engelse uitzendingen van Radio Luxemburg. Ik wist precies hoe commerciële hitradio moest klinken."

“EEN STATION DAT
EEN STEEN IN DE
NEDERLANDSE
RADIOVIJVER
GOOIDE”

Van Kooten werd in 1964 programmaleider en bestookte zijn directie met zijn ideeën. "Ik kreeg geen gehoor. Eigenlijk wel begrijpelijk, ik was een ventje van 21 - 22 jaar. Maar wel de enige in de wijde omtrek die wist hoe het moest."

Het zendschip van Veronica in volle glorie op een poster

Vriend van luisteraars

Van Kooten maakte gebruik van de komst van Radio Caroline voor de Britse kust. "De zender was ook in Holland en Vlaanderen goed te ontvangen. Dat hielp mij zeer. Ik zorgde voor extra paniek om mijn zin te krijgen." Om daar op z'n Joost den Draaijers aan toe te voegen: "In het belang van land en volk en aandeelhouders".

Veronica transformeerde naar een popzender met als spil in de programmering een hitparade: de *Top 40. Eén-negen-twee* (de golflengte) was een goed idee als je iets anders wilde dan de Hilversumse radio. Geleidelijk kreeg Veronica een herkenbare (horizontale) programmering met dj's die de luisteraars toespraken alsof je hun vriend was. Het werkte, je voelde je vriend van Jan van Veen, Tineke (de Nooij), Eddy Becker en later Tom Collins, Klaas Vaak (Tom Mulder) en Lex Harding. De Nederlandse overheid probeerde de zender op de knieën te krijgen met de komst in 1965 van een derde

Hilversumse zender. Hilversum 3 moest met een programmering van lichte muziek luisteraars van Veronica afsnoepen. Maar de concurrent op zee werd nog populairder nu het met zijn tijd was meegegaan. Van Kooten: "Hilversum 3 was er in opdracht van politiek Den Haag gekomen, enkel en alleen om Veronica het leven zuur te maken. Maar het lukte de eerste jaren niet door onkunde gepaard aan desinteresse."

Concurrentie op land en op zee

Tegen het einde van het decennium trok Hilversum 3 steeds meer luisteraars. Inmiddels was Joost den Draaijer hier wekelijks te horen, nadat hij bij Veronica met ruzie was vertrokken. Had Van Kooten Veronica smoel gegeven met de *Top 40*, bij Hilversum 3 introduceerde hij een door hem gepresenteerde *Top 30*, nota bene in zendtijd van de VPRO. Het station kreeg hiermee eindelijk kleur. Van Kooten: "Ik begon eind mei 1969 met de *Top 30*, in 1970 had Hilversum 3 voor het eerst meer luisteraars dan Veronica".

In 1971 introduceerde Van Kooten nog een hitparade, *Top 50* van Radio Noordzee. En dat niet alleen, samen met Jan van Veen, ook ex-programmaleider van Veronica, was hij als Joost den Draaijer nu ook dagelijks op deze zender te horen. Tegelijk bleef hij op vrijdag de Hilversum 3 *Top 30* presenteren.

De groeiende concurrentie van Hilversum 3 en die van Noordzee kwam bij Veronica hard aan. Er werd minder geluisterd, reclameinkomsten liepen terug. Het ongemak bij Veronica nam toe, het zou een slechte raadgever zijn.

Noordzee was een jaar voor de komst van Van Kooten vanaf de Mebo 2 met zijn uitzendingen begonnen als het Engelstalige RNI. Binnen het

Veronica gestrand in 1973

jaar ging het wegens geldnood uit de lucht. Radio Veronica betaalde RNI maar wat graag een miljoen gulden voor het uit de ether gaan. Enkele maanden later wilden de Zwitserse RNI-eigenaren het geld terugbetalen. Veronica nam het niet in ontvangst, maar RNI lokte met een smoes de door Veronica op de Mebo geplaatste kapitein van het schip en ging weer uitzenden, nu ook met Nederlandse programma's.

Mebo onschadelijk maken

Veronica meende dat de Zwitsers de Mebo ongeoorloofd weer in handen had gekregen, ondanks een andersluidende uitspraak van een kort gedingrechter. In *Dit was Veronica* beschrijft Auke Kok dat Veronica herhaaldelijk aanbiedingen had gekregen van liederen die het schip van Noordzee onschadelijk konden maken. Daar wilde Veronica eigenlijk niets van weten, zegt Kok. "Aan de andere kant, de sterke (radio)signalen van de concurrent konden niet alleen luisteraars en adverteerders weglukken, maar ook alle zorgvuldig opgebouwde krediet in politiek Den Haag in één klap wegvagen."

Zaterdagavond 15 mei 1971 hoorden Noordzee luisteraars de Engelse dj Alan West om hulp roepen, op het achterschip was brand uitgebroken. Mayday mayday, klonk het in de ether. Weldra liepen in Scheveningen drie mannen tegen de lamp die het vuur hadden aangestoken.

De betrokkenheid van Veronica viel al snel niet meer te ontkennen. De Scheveningse duikers zouden van Veronica een beloning krijgen als ze de Mebo in Nederlandse wateren wisten te krijgen. In het laatste onderhoud van onder andere directeur Bull Verweij met de duikers was het letterlijk over brandstichting gegaan, schrijft Kok. Verweij zei

dat hij dat niet serieus had willen nemen, maar hij moest een jaar de cel in.

Politieke doodsklok

De brand had geen slachtoffers gemaakt, maar voor zowel Veronica als Noordzee luidde nu de politieke doodsklok. Net als Veronica vocht ook Noordzee, inmiddels zonder Van Kooten en Van Veen, maar met Tony Berk, Ferry Maat en Leo van der Goot, voor zijn voortbestaan. *Radio Noordzee, hou 'm in de lucht*, het moet bijna tegen beter weten in zijn geweest.

Per 1 september 1974 werd in Nederland het internationale verdrag van kracht dat medewerking aan buitengaats stations verbodt. Veronica, dat inmiddels op 538 meter uitzond, hield er een dag eerder mee op. Rob Out in de laatste minuten: "Met het afscheid nemen van Veronica sterft ook een beetje de democratie in Nederland. En dat spijt me voor Nederland."

Het *Wilhelmus* volgde, om precies

Filmopnamen van het zendschip

zes uur ging het kristal uit de zendapparatuur en was Radio Veronica verleden tijd. Twee uur later ging ook Radio Noordzee uit de lucht.

Voor dit verhaal is onder andere gebruik gemaakt van een door Juul Geleick samengestelde historisch overzicht op de website van Stichting Norderney. Daar is ook een stream te horen met onder andere programma's die op Radio Veronica zijn uitgezonden. ■

Dankzij populariteit wist Veronica leven te rekken

Radiozenders op zee gingen door het leven als 'piratenzenders', maar uitzendingen van meer dan drie mijl uit de kust waren niet verboden. Wel liepen ze uit de pas met het (publieke) omroepbestel en Nederland en andere Europese landen waren nog niet toe aan commerciële omroep.

Toen Veronica in 1960 als eerste Nederlandse zeezender in de lucht kwam, was het al snel de vraag hoelang zou het duren voordat de overheid het de zender onmogelijk zou maken. In 1962 verbood de regering in Kopenhagen medewerking aan het met drie schepen voor de Deense kust liggende Radio

Mercur. Het kon een kwestie van tijd zijn dat de Nederlandse overheid dit voorbeeld zou volgen.

Noodwet

In 1964 ging het maar net goed met Veronica. Eind dat jaar kwam een einde aan RTV Noordzee dat vanaf het kunstmatige REM-eiland zijn pijlen had gericht op Nederlandse kijkers en luisteraars. Een noodwet bepaalde dat zenders op kunstmatige constructies in zee illegaal waren, ook al stonden ze in internationale wateren.

De noodwet had geen betrekking op schepen, tot instemming van de VVD die vond dat er ruimte moest zijn voor commerciële omroep. Daar dachten ze in Hilversum anders over. De omroepen brachten dat in Den Haag onder de aandacht. De VARA wist de weg bij de PvdA, KRO en NCRV hadden zo hun contacten met de voorgangers van het CDA.

De piratenstatus had Veronica een geuzennaam bezorgd, wie durfde de zender aan te pakken? Het station won ook nog eens sympathie met inzamelingsacties voor goede doelen en een donatie van 140.000

Bert Verhoeff/Anefo

Demonstratie voor Veronica

gulden voor de actie Open het dorp. Dat de zender op de sterfdag van prinses Wilhelmina (28 november 1962) uit de lucht ging, kon ook als een gebaar van goede wil worden beschouwd.

Verdrag van Straatsburg

In 1965 begon het er somber voor Veronica uit te zien toen een aantal Europese landen een verdrag sloot dat medewerking aan zeezenders strafbaar stelde, inclusief adverteren. Groot-Brittannië maakte in 1967 gebruik van dit Verdrag van Straatsburg.

Zeezenders waren bij Britse luisteraars immens populair en rond het Britse eiland lagen er nogal wat. Caroline was in 1964 de eerste, later verschenen onder andere Radio Londen, Britain Radio, Radio King en Radio City (dat vanaf een luchtverdedigingsfort in de monding van de Thames uitzond).

Incidenten

De stations op zee waren geduchte concurrenten voor de BBC, maar ook onderling was er rivaliteit, met als tragisch dieptepunt het lot van City-eigenaar Reginald Calvert. Calvert kwam bij de Caroline-organisatie verhaal halen in een conflict. Hij werd met een jachtgeweer neergeschoten. De schutter werd wegens zelfverdediging niet schuldig bevonden, maar voor de regering in Londen was de maat vol. En misschien was het ook een welkome aanleiding om de zeezenders aan te pakken.

Als de regering in Den Haag had gehoopt op een aanleiding zoals die rond de Britse zeezenders, moest dat met het vredelievende Veronica tegen beter weten in zijn gegaan. Maar die aanleiding kwam alsnog

toen niet meer te ontkennen viel dat Veronica toch betrokken was geweest bij de brandstichting op de Mebo 2 van Noordzee. Slechts enkele weken daarna, juli 1971, stuurde de regering de 'Veronicawetten' naar de Tweede Kamer.

Beeld & Geluid

Bart van Leeuwen

Epiloog van een zeezender (1960 – 1974)

Na het politieke doodvonnis van Radio Veronica in juni 1973 zou het station nog ruim een jaar uitzenden. "Maar de fut was er uit", herinnert zich dj Bart van Leeuwen die bij Veronica kwam werken toen het einde al in zicht was. "Iedereen was meer met zijn eigen toekomst bezig dan met Veronica."

Luisteraars kregen een andere indruk. Opnieuw werden ze gemobiliseerd, nu om lid te worden van de Veronica Omroep Organisatie. Nu een eigen zender er niet meer inzat vochten Rob Out en zijn mensen voor een plek van deze VOO in het publieke bestel. Hij had van de directie met vooruitziende blik toestemming gekregen een weekblad uit te geven, een beter vehikel op weg naar een omroepstatus was niet denkbaar. Maar wat moest je denken van die vrijgevochten radiomakers in het Hilversumse bestel? Was er toch niet een toekomst op zee, naar het voorbeeld van Radio Caroline dat was doorgedaan toen Groot-Brittannië medewerking aan zeezenders verbood?

Maar de landdrotten in het studio-gebouw in Hilversum, waar de programma's enkele dagen voor uitzending werden opgenomen, waren helemaal niet van die avonturiers, zegt Van Leeuwen. "De meesten hadden een vrouw en kin deren, een huis en een hypotheek. Die wilden geen offers brengen."

Ongeduld nam toe

Na het einde van Veronica en Noordzee bleven luisteraars niet helemaal verstoken van *hits uit zee*. Radio Mi Amigo, dat uitzond vanaf het Caroline-schip, ging door en verhuisde zijn opnamestudio's naar

Playa de Aro in Spanje. Het land van dictator Franco had zich niet bij het internationale zeezenderverdrag aangesloten.

Met de VOO wilde het niet meteen vlotten. Aanvragen voor een omroepstatus stuitten op een nee van KVP-minister Harry van Doorn (CRM). Bij dj Lex Harding, de technici Karel van der Woerd en Ad Bouman en Bart van Leeuwen begon het ongeduld toe te nemen. Ze reisden naar Playa de Aro om met Mi Amigo baas Sylvian Tack over een fusie te praten. Maar de voorwaarden van de Vlaming waren niet aanvaardbaar voor het kwartet uit Nederland. Bovendien, zegt Van Leeuwen, het botste met het streven naar een omroepstatus voor de VOO.

Van Leeuwen voegde zich in navolging van Veronica-presentator Stan Haag uiteindelijk wel bij de dj's van Mi Amigo in Spanje en maakte ook live-uitzendingen op het gelijknamige schip. "Ik was nog jong en had geen hypotheek."

Enkele uren zendtijd

Een jaar na het einde van Radio Veronica kreeg de VOO een voet tussen de deur in Hilversum. Minister Van Doorn had toelating tot het bestel tot het laatst tegengehouden, maar na tussenkomst van de Raad van State kreeg de VOO enkele uren zendtijd per week op radio en tv. Het zou hier niet bij blijven, in 1992 werd de VOO de grootste omroep met ruim 1,2 miljoen leden onder wie een miljoen abonnees van *Veronica Magazine*.

Van Leeuwen noemt het een halve eeuw later de "ultieme wraak" dat de VOO tot de grootste omroep wist uit te groeien. Rob Out, nooit verlegen om grote woorden, had in de eerste tv-uitzending zijn omroep de bijl aan de wortel van het omroepbestel genoemd.

Maar met Veronica ging het twintig jaar later zélf niet goed. De VOO was in 1995 weer uit het bestel gestapt en werd opnieuw commercieel. Het commerciële Veronica kwam bij lange na niet uit de schaduw van zijn vroegere successen: als publieke omroep en als de geliefde zeezender Radio Veronica. ■

Ben Kolster stond aan de start van 'Het Oog'

Als jongetje van 10 wist hij al dat hij bij de radio en televisie wilde gaan werken. Dat gevoel werd alleen maar sterker toen hij Willem Duys al improviserend op de televisie zag met de allereerste talkshow van Nederland. "Dat wil ik ook", dacht Ben en meldde zich na de middelbare school in 1972 samen met zijn schoolvriend Jaap Bak aan bij de School voor de Journalistiek in Utrecht.

door Klaas Doornbos Foto's: Trudy van 't Hoff, KOVOM

"Er gebeurde toen een heus wonder, want uit het grote aantal aanmeldingen voor deze opleiding werden we tot onze verbazing allebei aangenomen. Jaap koos voor het krantenvak en heeft onder andere lang bij *De Gelderlander* gewerkt. Ik volgde alle mogelijke lessen radio en televisie die werden gegeven door onder anderen Gijs Stappershoef, de gebroeders Haasbroek en last but not least Kees Buurman."

In gesprek met de Britse militaire attaché in Den Haag, luitenant Pat O'Connor, Royal Navy

Leerschool

Het was Kees Buurman die uiteindelijk aan de wieg stond van Bens lange loopbaan in Hilversum. "Ik had Kees na mijn afstuderen al eens gevraagd of hij een rol voor mij had bij de radio. Hij zei toen: "Nu niet, maar wacht even want we zijn met iets bezig. Dat iets bleek *Met het Oog op Morgen* te zijn. Ik kreeg in december '75 een telegram van Kees

Over pensionado's die na hun pensioen niet achter de geraniums zijn gaan zitten

om mij de volgende dag te melden voor een gesprek. Ook Derk Bolt, Leo de Later, René de Groot en Wim Bos waren uitgenodigd voor bureau-redactiewerk. Op 5 januari was het zover: de eerste uitzending van wat nu met afstand een van de langstlopende radioprogramma's van Nederland is. Het was voor mij een enorme leerschool door avond aan avond heel goed te kijken naar al die bekende namen die het programma presenteerden. Een geweldige tijd."

Altijd freelancer

Na 10 jaar *Het Oog* werkte Ben in tal van rollen bij nagenoeg alle omroepen. Hij presenteerde KRO's actualiteitenrubriek *Echo*, het wetenschapsprogramma *Horizon* van de NOS, de *Vertellers*, *Spiegels* en het geschiedenisprogramma *Sporen in het Verleden* voor de RVU en de geschiedenisprogramma's *Helden van Toen* en *Familie Nederland* voor de NTR. Voor de NOS en Wereldomroep was hij lange tijd

specialist met betrekking tot het Koninklijk Huis. "Ik ben bijna mijn hele loopbaan als freelancer actief geweest en heb nooit echt gesolliciteerd. Van het een kwam altijd het ander."

Passie voor geschiedenis

In 2015 kwam er meer tijd voor een heel andere passie dan radio en tv: geschiedenis, waaronder de geschiedenis van zijn geboortegrond Ede en omgeving en de geschiedenis van de Nederlandse omroep. "Al tijdens mijn actieve radio- en televisiewerk probeerde ik in september altijd aandacht te besteden aan de luchtlandingsactie Market Garden. Ik was al in de jaren tachtig actief op dat gebied, onder meer door bestuurswerk binnen de Vereniging Vrienden van het Airborne Museum Hartenstein in Oosterbeek. Vanaf 2017 ben ik nauw betrokken bij de organisatie van de herdenking in de wijk Lombok in Arnhem-West, waar in september 1944, tijdens de Slag

Ben Kolster (links) in gesprek met de Colonel Commandant van The Parachute Regiment, Lt. General Sir Andrew Harrison, DSO, OBE, kort voor de Airborne-herdenking op het Nassauplein in Arnhem september 2023

Het opstellen van de banieren van de Britse en Nederlandse veteranenorganisaties, voor de herdenking

on Arnhem zwaar is gevochten. Deze herdenking, in klassiek Engelse stijl, is uitgegroeid tot een goed bezocht evenement, naast de bekende grote herdenkingen op de Ginkelse heide bij Ede, die in Arnhem en voor de Polen in Driel."

De passie voor geschiedenis is ook terug te zien in het bestuurswerk dat Ben doet voor de Stichting Omroephistorie, mede-uitgever van tijdschrift *Recorder*. Daarnaast is hij actief voor onder meer de Volksuniversiteit Wageningen en het Platform Militaire Historie Ede.

Hoge bomen

ZIJLJNEN

Hella Liefting, voorzitter van VGOMedia, geeft haar mening over pensioen en andere zaken

Sinds kort is het plantsoen van het pleintje waar ik aan woon, helemaal opgeknapt. Er kwam een wadi met inlaatgeulen, bloeiende bomen en kruidenlinten. En, dat is het allerleukste, een speelveld met doeltjes er al in. De verandering was een initiatief van de bewoners en werd meteen omhelsd door de gemeente die de hele operatie onder de hoede zette van een landschapsarchitect en de kosten voor haar rekening nam. Daar zit de gedachte achter dat de gemeente voorbereid wil zijn op wateroverlast nu het door klimaatverandering vaker hard gaat regenen en het riool daar niet op bedacht is. Vandaar die wadi.

Zonder slag of stoot ging dat niet. Twee weken nadat we in de app-groep het ontwerp van het plein hadden bewonderd, begon een van de jonge buurmannen te mopperen dat de bloeiende bomen wel dertig meter hoog konden worden en dat zou de waarde van zijn huis kunnen aantasten. Het probleem werd soepel opgelost door de hoogste bomen aan de andere kant van het veld te zetten. Mij trof vooral hoe zo'n jonge vent, in een huis van zeven ton en met een dikke auto, het in zijn hoofd haalt om boos te gaan lopen dreinen over zo'n mooi initiatief en zulke mooie bomen. Daar liet hij zich gelukkig wel op aanspreken. Later, toen hij via de app op zoek was naar een ladder, kon ik hem laten zien hoe fijn het is als burens elkaar een handje toesteken en naar elkaar omzien. En hij heeft het begrepen.

Daar moest ik aan denken toen ik zat te kijken naar het debat over de formatie. Misschien hebben we als je dit leest een kabinet, misschien ook niet. Maar de sfeer en de omgangsvormen in ons landsbestuur zijn er niet op vooruitgegaan. De twee afsplitsingen van het CDA, de VVD en de afsplitsing daarvan doen zelfs geen poging meer om fatsoenlijk te lijken. Van inhoudelijk debatteren is geen sprake meer, naar elkaar luisteren is vervangen door jij-bakken en op luide toon anderen de maat nemen. En alles is altijd de schuld van een ander.

Wat ervan terecht moet komen, weet niemand. Vooralsnog ziet het er niet naar uit dat de -nu nog beoogde - coalitie grote problemen gaat aanpakken. Sterker: ze zal sommige problemen bewust in stand houden omdat de kiezer boos moet blijven. Nog los van de politieke koers en de nu al aangekondigde aanvallen op media en cultuur, maak ik me vooral zorgen over de guurheid, de vijandbeelden, het gescheld. Stel je voor dat alle buurmannen straks een verondersteld eigenbelang, hoe miniem ook, voor het gezamenlijke belang laten gaan. En zich daar niet meer op laten aanspreken. Omdat de nieuwe hoge bomen in Den Haag egoïsme belonen en niet inspireren tot gemeenschapszin. Dan wordt het zelfs op mijn veilige pleintje, ondanks de opwarming van de aarde, qua gevoelstemperatuur een stuk kouder.

Informatie voor leden van de Vereniging van Gepensioneerde medewerkers van de Omroep en andere Media

Betaaldata pensioen 2024

24 juli, 22 augustus, 24 september, 24 oktober,
21 november, 19 december

ALGEMENE VERGADERING 22 MEI 2024

Nieuwe naam – zelfde club

VGOMedia heeft een nieuwe naam. Voluit is het voortaan 'Vereniging van gepensioneerde medewerkers van media- en aanverwante organisaties'. De oude benaming (Vereniging van Gepensioneerde medewerkers van omroep en andere Media) voldeed niet meer: we zijn, in navolging van ons pensioenfonds, breder geworden dan alleen de omroep. De afkorting VGOMedia blijft gehandhaafd.

door Willem Hekhuis. Foto's: Liek Bouma

De nieuwe naam is onderdeel van een wijziging van de statuten die aan de orde kwam tijdens de Algemene Vergadering van 22 mei bij Beeld & Geluid in Hilversum. De oude dateren

uit 2009 en sindsdien is er, in onze vereniging, in de maatschappij en de wetgeving, nogal wat veranderd. De doelstelling – belangenbehartiging – verandert niet. Wel behoren nu ook informatie en advies aan de leden tot de taken en is er ook aandacht voor welzijn, naast de materiële belangenbehartiging. Er was een meer dan ruime meerderheid vóór de statutenwijziging. Van de 41 aanwezige leden stemden er 40 voor. Eén lid onthield zich van stemming.

Het grootste deel van de vergadering was gewijd aan de nieuwe Wet Toekomst Pensioenen (WTP), die weliswaar in Tweede en Eerste kamer met een ruime meerderheid is aangenomen, maar die nog steeds op weerstand stuit in pensioenland. "Het maatschappelijk draagvlak voor de wet ontbreekt", zei vicevoorzitter Anton de Bekker (foto). Hij zat de vergadering voor bij afwezigheid van voorzitter Hella Liefting, die ziek thuis zat.

In zijn openingswoord zei De Bekker voorts, trots te zijn op de communicatiemedia de vereniging: Recorder, de Nieuwsbrief en de website. Punt van zorg blijft het ledenbestand. Van de 11.000 PNO-gepensioneerden zijn er minder dan 2000 lid van VGOMedia en werving is dan ook prioriteit bij het bestuur.

Voorzitter Hella Liefting werd herbenoemd voor een nieuwe termijn. Tot nieuw bestuurslid werd gekozen Anneke Lazar, die beoogd nieuw penningmeester is (zie hieronder).

Een uitgebreid verslag van de vergadering, met veel foto's, is te vinden op de website van VGOMedia: ga naar <https://vgomedia.nl/beeldmateriaal-av-22-mei-2024/> of scan de QR-code.

Anneke Lazar-Tammer, nieuw bestuurslid

Graag stel ik mij even voor als nieuw bestuurslid van VGOMedia in de beoogde functie van penningmeester. Sinds 1972 werk ik in de administratieve sector. Door avondstudie van PD, MBA, BIV, FMR en SPD heb ik me tot een allround financieel professional ontwikkeld.

Ik heb een financiële achtergrond, onder meer opgedaan tijdens een dienstverband van 22 jaar bij PNO Media en daarvoor 14 jaar bij een algemeen ziekenhuis, een voorloper van Tergooi Ziekenhuis. Ik denk dat ik de juiste vaardigheden heb om penningmeester te worden. Ik doe dat zeker niet voor het eerst. Ik heb tien jaar bestuurlijke ervaring opgedaan als penningmeester van HLTC 't Melkhuisje. Daarna ben ik tot de Raad van Advies toegetreden, en dat doe ik nu nog. Het lijkt mij leuk om tot dit enthousiaste bestuur toe te treden, en ik denk hieraan een goede bijdrage te kunnen leveren.

Uit het Verantwoordingsorgaan

Opnieuw over de nieuwe wet

Foto: Jan Jong

Half mei beleefde het Verantwoordingsorgaan (VO) twee inspannende dagen. Ten eerste een hele dag een gewone vergadering met in de ochtend opnieuw toelichting op de Wet Toekomst Pensioenen (WTP) en na de broodjes de vergadering zelf. Daarin werd het oordeel vastgesteld van het VO over het beleid van en de uitvoering door het bestuur van PNO Media. Dat oordeel is te lezen in het Jaarverslag 2023 van PNO Media, dat als u dit leest waarschijnlijk inmiddels is gepubliceerd. (Zie de QR-code).

's Ochtends bleek opnieuw dat het VO door het bestuur ruimschoots betrokken wordt bij de uitvoering van het beleid van het bestuur en waar nodig om advies gevraagd wordt. Dit laatste is met name het geval bij het plan om de transitie van oud naar nieuw goed en weloverwogen vorm te geven.

Dat bleek ook wel toen het VO de volgende dag - niet op de hei, maar aan het water in Vinkeveen - nogmaals, maar nu met het voltallige bestuur, opnieuw aan een vergadering begon waarin de overstap naar het nieuwe stelsel in hoofdlijnen werd besproken. Men is heel druk met berekeningen, gesprekken met sociale partners en daarbij aangesloten ondernemingen om in ieder geval op moment van invaren (dat is de overstap naar het nieuwe stelsel) alles gereed te hebben.

De VO-leden hebben hun zegje kunnen doen en antwoorden gekregen om in ieder geval het bestuur de ruimte te geven om door te gaan met het transitieplan. Het was en is duidelijk dat er nog heel wat werk verzet moet worden. Het VO zal dan ook in de komende tijd wat vaker bijeen komen om de voortgang te bespreken en om daar waar nodig en gewenst advies uit te brengen.

Omdat er best nog wat haken en ogen zitten aan het hele traject, neemt het VO dan ook even de tijd om een en ander te laten bezinken. Het VO heeft niettemin voldoende vertrouwen in de inzet en werkwijze van het PNO Media-bestuur om tot een goed transitieplan te komen.

Naar de pagina Jaarverslagen van PNO Media

Waarvan akte
Ynskje van den Brakel Visser

Dankbetuigingen

Hartelijk dank voor de boekenbon die ik voor mijn 80e verjaardag toegestuurd kreeg. Ik zal hier zeker een goede bestemming voor vinden.

Marianne Wijnekus
(Wereldomroep), Hilversum

Hartelijk dank voor de cadeaubon die ik ontving op mijn 85e verjaardag.

H. Neijssel, Woerden

Hartelijk dank voor de cadeaubon t.g.v. mijn verjaardag.

John van der Klauw, Huizen

Leuk, de attentie vanwege mijn 75e verjaardag. Dank ook voor de informatieve artikelen.

Koos van der Kooi (NOS/NOB),
Zegveld

PNO en VGOMedia, hartelijk dank voor de felicitatiekaart en cadeaubon voor mijn 75e verjaardag.

Marijke Groenendijk (RNW),
Huizen

Langs deze weg wil ik PNO bedanken voor de felicitatie en VGOMedia voor de cadeaubon ter gelegenheid van mijn 75e verjaardag.

Jan Bertelink, Huizen

Hartelijk dank voor de felicitatiekaart en cadeaubon die ik ter gelegenheid van mijn 85e verjaardag heb mogen ontvangen.

Willy Born-van Leeuwen
(KRO-NCRV), Hilversum

De viering van mijn 90-jarige geboortedag werd nog wat feestelijker door de attente toezending van gelukwensen en geschenken van VGOMedia en PNO. Mijn dank hiervoor.

Rien van der Schee (NCRV),
Abcoude

Overleden VGOMedia leden

Januari 2024 – 24. W.J. Mann (7-5-1937, VARA)

Februari 2024 – 7. W.J. Muilenburg (9-5-1944, NOB) – 10. J.A. Loew (7-12-1932, NOB) – 10. W. Brouwer (6-3-1930, NOB) – 11. F.T.H. Tan (8-1-1935, NOB) – H. Balkema (4-1-1932, NOB) – 15. N.M.Meijer (9-9-1932, Media Service) – 16. P.L. Wentzel Sr. (22-4-1939, Teleac NOT) – 19. R.J. Nieuwenhuijs (21-4-1945, NPS) – mw. I.Diekerhof-van Staa (13-3-1923, NPS) – 20. mw. Y.G. Metzelaar (4-5-1932, Reg. Omr. Noord) – 27. J.K. van Daalhuizen (10-1-1947, AVRO)

Maart 2024 – 2. mw. N. Stegenga-Snieder (17-5-1923, NOS) – 3. R.H.G. Schoonhoven (22-10-1931, NOS) – H.A. de Jong (5-1-1938, NOB) – 9. E.G. Boshuijzen (16-2-1938, NOS)

April 2024 – 1. E. Baas (28-10-1930, NOB) – 7. F.J.M. Kroese (10-6-1930, ANP) – 10. M. Hillesum (24-5-1939, NOB) – 13. A.M. Zonneveld (14-8-1933) – 18. R.M. Hakhoff (8-4-1945, NOB) – 19. L. van de Ruit (1-3-1947, ANP)

Welkom

Nieuwe VGOMedia-leden

mw. S.I.C. Unepetty, Baarn (NPS)
mw. J.Doorepleet-Drion, Soest (AVROTROS)
W.G. van Doorn, Amersfoort (Ericsson)
R.M. Schoonderwalt, Bilthoven (EMG)
mw. A.M. Nauta, Amsterdam (VPRO)
L.L.M. van Loon, Hilversum (Red Bee Media)
H.A. Koekoek, Rotterdam (Beeld & Geluid)
P.M. Woldringh, Laren (AVROTROS)
G. Bril, Hilversum (IKON)
mw. L.E. Schaefers-Felter, Veenendaal (Buma/Stemra)

T. Herlaar, Blaricum (EO)
mw. C. Vos, Hilversum (Ericsson)
B.M.C. Suydendorp, Veenendaal (onbekend)
S.E. Suik, Baarn (Dutchview)
E.P. Smit, Hilversum (Red Bee Media)
M. Wiegman, Zaandam (NOS)
G.E.J. Boonstra, Laren (NOB)
G.W. Oonk, Hoogland (NCRV)
H. Meijer, Hilversum (Red Bee Media)
M. Enkelaar, Naarden (NOS)
mw. P. Koopman, Heerenveen (NTR)
mw. C.J. Te Kloeze, Hilversum (NOS)

Bestuur: Voorzitter: Hella Liefthing, Vicevoorzitter: Anton de Bekker, Secretaris: Hans Hoole, Penningmeester: Ruud Leyendekker. Leden: Gert Dekkers, Anneke Lazar
Adres: Geversstraat 89, 2341 GD Oegstgeest, bestuur@vgomedia.nl
Website: www.vgomedia.nl
Ledenadministratie: Olympia 3, 5346 KT Oss, ledenadministratie@vgomedia.nl

Kennisgroep maakt vliegende start

Bas Achterberg

VGOMedialeden weten veel. Over hoe programma's werden gemaakt, over apparaten, over de ontwikkeling van media. Die kennis moet behouden blijven. De generatie makers uit de pioniersjaren van de media is de zolder aan het opruimen, en wil graag haar kennis delen. Het Instituut voor Beeld en Geluid (B&G) is de logische bestemming voor die kennis. Daarom heeft VGOMedia in goed overleg met B&G een kennisgroep opgezet, waarin vijf oude rotten in het makersvak zitten. In februari belegde Hylke Beerstra een pilot, waar 26 meest technische makers op af zijn gekomen. Ze mochten rondkijken in de voor het gewone publiek niet toegankelijke depots van B&G en dat was een feest van herkenning.

Er was wel wat goed te maken, want al in 2017 waren gepensioneerde makers bij B&G geweest met een soortgelijk doel. Maar omdat degene die het namens B&G had georganiseerd de organisatie kort daarop had verlaten, kwam er nooit een vervolg. Het is ook even zoeken geweest naar een goede vorm om kennis te vergaren. B&G weet niet wat er in al die hoofden zit, en wat er op al die zolders ligt. De kennisgroep heeft er voor gekozen om per werkterrein en per thema sessies te beleggen, gekoppeld aan een rondleiding bij B&G. Het instituut kan door de verhalen van oud-makers context toevoegen aan zijn collectie.

Na de technische mensen komen in september de regie- en productieassistenten aan de beurt. Op de website roept VGOMedia deze groep op zich te melden als ze aan deze sessie willen meedoen. De kennisgroep bestaat uit Peter Rump, Hylke Beerstra, Ynske Rodenhuis, Hanneke Janiczak en Noortje Kandt. Vanuit B&G is conservator Bas Achterberg de drijvende kracht.

De man die journalistieke ethiek naar de tv bracht

Richard Schoonhoven was bovenal journalist

door Jo Bardoel

“Richard H.G. Schoonhoven (1931 - 2024), journalist”, stond er boven het overlijdensbericht begin maart. Van alle functies die hij vervulde, van hoofdredacteur Brandpunt tot mediadirecteur van de KRO en van vele nevenactiviteiten in binnen- en buitenland, wilde hij aldus herinnerd worden: als journalist.

In de drie keer dat ik hem ontmoette in het laatste jaar, tweemaal in het huis van Richard en Jaco Schoonhoven aan een lommerrijke laan en eenmaal in de legendarische Jonge Haan in Hilversum, blikte hij terug op zijn leven en streven.

Harry Pot/Anefo

Richard Schoonhoven (links) en Kees van Langeraad (midden) namen een Zilveren Nipkowschijf in ontvangst, achter de camera Piet Kaart

Wat waren je drijfveren om journalist te worden?

“Tijdens de oorlog was ik een jaar of dertien, veertien. Toen merkte ik dat de honger naar informatie eigenlijk net zo groot was als de honger naar voedsel. Alom werd gevraagd: heb je al wat gehoord? Weet je wat? Ik bedacht: in de oorlog is informatie is net zo belangrijk als bommen en granaten. Iedere week zaten we onder de grond naar Radio Oranje te luisteren. Die behoefte aan informatie kreeg ik in de oorlog mee. Daar is, denk ik, mijn verlangen gegroeid om journalist te worden.”

“Een van mijn grote voorbeelden was de dorpspastoor. Toen in de

oorlog de Duitsers beweerden dat je rustig anti-Joods kon zijn, want Jezus was geen jood, zijn vader was de Heilige Geest, klom hij op de preekstoel. Dat was altijd een deftig moment. Hij legde dan zijn horloge neer en zei: Beminde gelovigen, Jezus was een jood, een volbloed jood. Amen. Twee weken later zat hij in kamp Vught. Hij is voor mij steeds een voorbeeld geweest, dat je altijd moet zeggen wat je denkt. Hij heette pastoor Metz en was adviseur van kardinaal De Jong. Hij kwam bij ons thuis en zei: Richard zou heel goed naar het seminarie kunnen. Mijn moeder knikte, want die vond niets mooier dan een priesterzoon. Mijn vader zei alleen: dat moet je aan Richard vragen. En Richard zei nee. Maar het uitgangspunt van pastoor Metz ‘je moet zeggen wat je denkt’ heb ik altijd onthouden. Dat heb ik ook in de journalistiek volgehouden.”

“Dat had ik ook, heel sterk, toen ik bij Harry van Doorn, toen KRO-voorzitter, werd ontboden. Tijdens de Bidault-affaire (de verboden *Brandpunt*uitzending met de omstreden Franse politicus en tegenstander van De Gaulle, George Bidault, JB). Dat ik toen mijn rug heb rechtgehouden. Van Doorn gaf pas een week later toe dat ik een beetje gelijk had gehad. En ook toen de KRO vond dat we geen aandacht moesten schenken aan de geloofsovergang van Irene. Ik heb gezegd: *Brandpunt* begint vanavond met prinses Irene. En Harry heeft dat uiteindelijk gehonoreerd. Vanaf dat moment wist ik dat ik bij de KRO kon blijven werken.”

Hoe ben je de journalistiek binnengekomen?

“Dat was niet makkelijk, begin jaren vijftig. Er was een tekort aan papier en alle journalisten van voor de oorlog waren teruggekomen.

Hoezeer ik ook mijn best deed, het lukte me niet om een baan te bemachtigen. Maar wat gebeurde er? Ik kom een leraar van mijn oude middelbare school tegen, een priester. Hij zegt: solliciteer maar bij *De Maasbode*, volgende week. Ik schreef een briefje en tot mijn verbazing mocht ik komen. Ik had alleen een schriftelijke cursus journalistiek gedaan bij de paters Augustijnen in Culemborg. En ik had net op de markt in Utrecht voor een

kwartje een boekje gekocht van dr. Ritter junior, hoofdredacteur van het Utrechts Nieuwsblad. Het heette *Geheimen van de Journalistiek*. Dat vertelde ik aan de hoofdredacteur en de directeur van *De Maasbode*. Ze zeiden: Zo, zo, jongeman, wat is dan wel dat geheim? Ik zei: dat is het antwoord op de vraag: leidt de journalistiek of wordt de journalistiek geleid? Die twee kregen daar onderling discussie over en na twintig minuten werd ik aangenomen.”

“Ik kwam daar in Rotterdam bij een geweldig leuke krant. *De Maasbode* was ontzettend katholiek. En tevens ontzettend liberaal. Ze trokken

“JE HEBT HET ZELF
GEZIEN, JE HEBT HET ZELF
GEHOORD, EN JE WAS
ER ZELF BIJ”

zich niets aan van IDIL, de katholieke boekenkeuring. En ook niet van de filmkeuring. Daar gingen ze dwars tegenin. Ze waren heel onafhankelijk. Alleen als er een bisschop langskwam, dan moest het hele pand geschilderd worden. En alles wat de bisschop zei, kwam in de krant. Ik genoot van de mensen daar. Het waren allemaal intellectuelen die een beetje theoretisch naar hun krant keken. Maar ze waren ook heel streng in de journalistieke ethiek, in die zin van: je hebt het zelf gezien, je hebt het zelf gehoord, en je was er zelf bij. Denk erom, want anders...”

Als stadsverslaggever belast met de haven en de scheepvaart, in het verlengde van zijn diensttijd bij de marine, raakte Richard onder de indruk van de veerkracht van deze stad in wederopbouw. “Die dynamiek, die energie die daar uitstraalde, heb ik mijn hele leven bij me gehouden.” Maar nadat *De Maasbode* was overgenomen door *De Tijd* en zijn verslag van de proefvaart van de SS Rotterdam sterk verkort in de krant terecht kwam, vertrok hij bij *De Tijd*.

Joop Lückner, de baas bij *de Volkskrant*, wilde hem graag hebben. Richard werd correspondent in Maastricht, met als onderwerpen de afbouw van de mijnen, het opkomende Wirtschaftswunder in Duitsland en de EGKS, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Hij kreeg een aanvaring met Lückner over misbruik van gemeentegeld voor de restauratie van een kerk. De bisschop was onstemd over het bericht en ontkende, maar toen Lückner erachter kwam dat Richards verhaal klopte, negeerde hij de wil van de bisschop en koos hij onverkort de kant van zijn journalist.

Waarom stapte je over naar televisie als je je senang voelde bij de krant?

“Dat is een hele zware overweging geweest. Maar ik vond de uitdaging wel weer goed. Lückner had tegen mij gezegd: Luister eens, Schoonhoven, journalistieke ethiek die kennen ze daar helemaal niet hoor. Je gaat naar het amusementsbedrijf. Na een jaar ben ik daar toch heen gegaan, nadat ik een Amerikaanse journalist ontmoet had die naar Maastricht kwam, omdat de stad met de Kolen en Staal-gemeenschap toen de poort naar Europa was. Hij vertelde me enthousiast over de Amerikaanse televisie en zei: Dat moet je doen. Zelf had ik niet eens televisie.”

“Toen ik bij de televisie kwam, zag ik: Lückner had gelijk. Men wist daar nog niks van journalistiek. *Brandpunt* bestond al, met een tijdelijke chef, dat was een oud-voorlichter van het leger. *Brandpunt* had een puzzeltje, dat soort zaken. Journalistiek denken ontbrak daar totaal. Voordat ik er kwam, had ik nog een lang gesprek met Harry van Doorn. Want Lückner had tegen mij gezegd: je wordt hoofdredacteur of je faalt. Dus ik vond dat er in mijn contract moest staan dat ik hoofdredacteur was. Maar statutair kon dat niet. Want alleen de voorzitter was

hoofdredacteur. Lucht. Later stond er in mijn contract: hoofdredacteur van de informatieve televisiedienst.”

Jij hebt je eerst georiënteerd in het buitenland en verschillende journalistieke benaderingen gezien: wat heb jij daaruit gekozen?

“Ik heb gekozen voor de BBC. Ik vond dat het beste bij de Nederlandse cultuur passen. De Duitsers waren echt nog bang voor het beschadigen van hun nog jonge democratie. Je

mocht daar niet te kritisch zijn naar de overheid. En de Fransen hadden staatsomroep. En in Amerika heb ik gezien hoe gevaarlijk commerciële televisie kan zijn.

Nee, de Engelsen vond ik karakterologisch het best bij ons passen. De hele attitude naar de overheid, en ook naar de kijker toe, vond ik heel goed. Paul Fox van *Panorama* was mijn leermeester. Hij leerde me dat je presentatie niet moest combineren met leidinggeven. Hij zei: Jij hebt mensen die in beeld zitten en altijd onder pressie en kritiek moeten werken. Als je daar zelf tussen gaat zitten ben je niet meer iemand die de kritiek van buiten kan tegenhouden.”

Was de Nacht van Schmelzer in 1966 (toen KVP-politicus Schmelzer het kabinet onder leiding van zijn partijgenoot Cals ten val bracht) een kantelpunt in de televisiejournalistiek?

“Dat is wel een keerpunt geweest in de journalistiek. De parlementaire

journalistiek werd ineens belangrijk, want dat wij daar waren met een camera was heel bijzonder. Niemand was daar. Wij waren daar wel en ik zal je vertellen waarom. Wij hadden in *Brandpunt* een commentaar gegeven dat irritatie had gewekt bij de KVP. Zodanig zelfs dat ik daarvoor *droit de réponse* had gegeven aan de KVP. Ik zei: je mag zelf commentaar in de uitzending komen geven. Een dag voor het Kamerdebat belde de betrokken politicus mij op. Hij zei, ik zie van dat recht af, want het komt op een andere manier wel goed. Ik dacht: op een andere manier wel goed? Er staat wat te gebeuren. Toen is Ed van Westerloo met cameraman Piet Kaart naar de Tweede Kamer gegaan. Hij heeft bij de uitgang Cals opgewacht, want toen mocht de camera nog niet het parlement binnen. En Cals zei na de plotselinge val van zijn kabinet dat hij ontdaan was. Ed vroeg: Hoe vindt u het dat uw partijgenoten u in de steek gelaten hebben? Cals ging even los, om zo te zeggen. Dat was opzienbarend.”

“*Brandpunt* heeft eigenlijk de ontvoogding van de journalistiek naar de politiek bewerkstelligd. Ik vind dat het belangrijkste wat we gedaan hebben. Dat is een hele harde strijd geweest. De KVP was heel kritisch naar ons. Ook naar het KRO-bestuur dat te weinig maatregelen nam. Er is ook gedreigd met mijn ontslag. Wat dat betreft hebben we het goed gedaan. Het was gewoon een generatiebreuk. De zittende

journalistiek, daar kon ik niet mee werken. Ad Langebent was eigenlijk veel te jong om in het Haagse te functioneren. Maar hij heeft het goed gedaan. We hebben geluk gehad dat we de juiste mensen konden vinden. En ik was niet bang om weg te gaan. Ik was nooit bang om ergens weg te gaan. Ik wist dat ik als dagbladjournalist zo weer aan de slag zou kunnen gaan.”

Ons laatste treffen was in café-restaurant De Eendracht, voorheen De Jonge Haan. “Dit café was in mijn jaren bij *Brandpunt* een vluchtthuis. Na de uitzending kwamen we hier samen, in de Jonge Haan. Alle spanningen die er die dag geweest waren, werden hier weggedronken. Hier kon ik tegen Frits (van der Poel) zeggen: Dat flik je me niet een tweede keer, hè. Het was een omroepcentrum toen. Dan kwam Bob Rooyens binnen. En Gijs Stappershoef, die kwam altijd commentaar geven. Lucht. En veel mensen vanuit de televisiekritiek. Die wisten dat wij er zaten. En die keken of er nog wat nieuws te halen viel.”

“Toen ik gepensioneerd werd, ben ik teruggegaan naar de BBC, bij *Panorama*. Ik zei: Jongens, hier ben ik eigenlijk begonnen. Ik wil jullie bedanken. De eindredacteur vroeg: Bij wie ben je toen begonnen? Ik zei: Bij Paul Fox. Paul Fox? “Never heard of.” Hij moest naar zijn computer toe om te kijken wie er in de sixties... Oh ja, hier staat het: In de sixties, Paul Fox. Ik zei ja, en die rubriek was toen nog een magazine. “It has never been a magazine,” zeiden ze. Het was wel degelijk een magazine! Zo gauw vergeet men. Laten we vaststellen dat de journalistiek vergeetachtig is.”

Als ik op mijn beurt zijn leermeester bij de BBC opzoek, zie ik dat Paul Fox als Joodse jongen vlak voor de oorlog met een kindertransport uit Duitsland naar Engeland gevlucht was. Hij had, net als Richard, een lange carrière bij de publieke omroep en was daarvoor ook geridderd. Sir Paul Leonard Fox is precies een maand na Richard Schoonhoven overleden. Hij werd 98 jaar, Richard werd 92 jaar. Pastoor Metz mag tevreden zijn. ■

Jo Bardoel is emeritus-hoogleraar Journalistiek en Media en was verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Amsterdam. Tussen 1976 en 1993 werkte hij bij de beleidsstaf van NOS-voorzitters, van Erik Jurgens tot Max de Jong. Voor aanvullingen en correcties: bardoel@xs4all.nl.

Richard Schoonhoven (links) en Aad van den Heuvel

“DE PARLEMENTAIRE JOURNALISTIEK WERD INEENS BELANGRIJK”

“IN AMERIKA HEB IK GEZIEN HOE GEVAARLIJK COMMERCIELE TELEVISIE KAN ZIJN”

90 JAAR GELEDEN “EEN SCHITTERENDE PREMIÈRE”

AVRO's Radiojournaal, de grande dame van de actualiteitenprogramma's

door Peter Veenendaal

“Na het bioscoop-journaal thans het radio-journaal. Wij, journalisten, mogen wel oppassen.” Zo begon het bloemrijke verslag in *De Telegraaf* van de eerste actualiteitenuitzending ter wereld: *A.V.R.O.'s Radiojournaal* op 28 januari 1934. “Onzen specialen verslaggever” was niet alleen getuige van de uitzending, ook van de voorbereidingen. “Een zenuwachtige generale en een schitterende première,” zo kopte de krantencollega.

Hoe schitterend ook, het was niet de eerste radio-uitzending met nieuws. Die primeur had het Amsterdamse persbureau Vaz Dias, dat al in 1922 (!) live verslag deed van een voetbalwedstrijd via de zender die door de Nederlandse Seintoestellen Fabriek op de Amsterdamse effectenbeurs was geplaatst. Met die zender verzond Vaz Dias beursberichten naar een aantal dagbladen, die daarvoor betaalden. Om die reden werden de meeste berichten aanvankelijk gecodeerd verzonden. *A.V.R.O.'s Radiojournaal* mag zich daarom de oudste *publieke* nieuwsrubriek ter wereld noemen. De Radionieuwsdienst A.N.P. (later “verzorgd door het ANP”) begon pas in 1937 en bestond alleen uit voorgelezen bulletinberichten. *Het Radiojournaal* bood van begin af aan ook interviews en reportages, naast berichten en commentaren.

Mobiele techniek

En dat was in die tijd nog niet zo eenvoudig. Live gesproken woord en grammofoonmuziek waren al mogelijk sinds de eerste radio-uitzending van Hanso Idzerda op 6 november 1919. Maar voor het maken van reportages en het

Beeld & Geluid

AVRO-technicus Jan Gertsen maakt een grammofoonopname.

opnemen van interviews was ook een kwalitatief goed en mobiel opnameapparaat nodig. “Na vele proefnemingen en mislukkingen”, aldus *De Telegraaf*, “heeft men thans het vraagstuk onder de knie”. De technische dienst van de AVRO gebruikte een nieuw en handzaam type platensnijder met platen die met een emulsie bedekt waren en die direct na de opname konden worden afgespeeld. Niet eenmalig, zoals tot dan toe gebruikelijk was,

“DE OUDSTE PUBLIEKE NIEUWSRUBRIEK TER WERELD”

maar tot 30 keer. Dat maakte het mogelijk de interessantste fragmenten te spotten en scherp te stellen, als een primaire vorm van montage. Twee jaar na de start, in 1936, nam de AVRO de eerste reportagewagen van de vaderlandse omroep in gebruik. De uitzending bestond dus uit live gepresenteerde aankondigingen, commentaren en interviews, afgewisseld met opgenomen geluidsfragmenten, verbonden door tussenteksten of muziekfragmenten. Om dat live foutloos te laten verlopen werd iedere uitzending grondig gerepeteerd.

“WIJ STREVEN NAAR EEN ZEKERE COMMON SENSE”

Eric Koch/Anefo

Willem Vogt

Een trotse AVRO-directeur Willem Vogt legde de krantenverslaggever uit dat zijn omroep al lang de behoefte voelde om evenementen uit te zenden die plaatvonden “op ongelegen oogenblikken, ofwel op plekken van waaruit uitzending alleen met zeer grote kosten zou kunnen geschieden. De opening van een brug bijvoorbeeld”, aldus Vogt. “Of een belangrijke gebeurtenis in de nacht”. Nu die gebeurtenissen konden worden opgenomen was er volgens de AVRO-directeur alle reden voor de start van een - voorlopig - wekelijks *Radiojournaal*.

En daarmee werd de basis gelegd voor nieuws en actualiteiten op de Nederlandse radio. De andere omroepen volgden na de oorlog en zo ontstond in onze verzuilde ether een veelkleurige lappendeken van nieuwsprogramma's die tot 1995 zouden overleven: *Echo* van de KRO, *Dingen van de Dag* van de VARA, de *Radiokrant van Nederland* (later Hier en Nu) van de NCRV en nog later *Tijdsein* van de EO.

Gustav Czopp

AVRO Radiojournaal (de 's is lang geleden verloren gegaan) heeft al die jaren een belangrijke rol gespeeld. In de beginperiode gebeurde dat onder leiding van

Gustav Czopp. De in Oostenrijk geboren Czopp kwam als kind naar Nederland en was van oorsprong toneelspeler. Hij kwam bij de AVRO als stem in het *Radiotoneel* en als bewaker van hoorspelen. Toen het *Radiojournaal* van start ging werd Czopp presentator, verslaggever en samensteller van het programma. Frits Thors, de later beroemde *Journaal*presentator met zijn witte haardos, noemde Czopp “een reuze aardige baas, zeer intelligent en zeer nerveus.”

Luisterend Nederland kende Gustav Czopp vooral van zijn vele interviews met beroemde landgenoten. Vier jaar na de start van het *Radiojournaal* werd hij gehuldigd voor zijn 250ste interview. Het waren brave vraagesprekken, zoals destijds gebruikelijk was op de radio: “Goedemorgen excellentie, heeft u een goede reis genomen?”

Maar Czopp had meer in zijn mars. Toen in 1936 de verloving werd gevierd van Prins Bernhard en prinses Juliana sloop hij met enkele studentes die een aubade

Beeld & Geluid

AVRO radio-reporter Gustav Czopp (rechts) interviewt de acteur Emil Jannings

kwamen brengen het paleis binnen om opnamen te maken. Dat lukte, voor hij werd ontdekt en naar buiten gegooid. In 1939 publiceerde hij het boek *De wereld kreeg radio* waarin hij van leer trok tegen de zelfcensuur bij de omroep. De joodse Czopp ergerde zich aan de neutrale manier waarop het wereldnieuws

Sonja van Proosdij, lange tijd de stem van AVRO's Radiojournaal.

in die vooroorlogse periode werd bericht. Daar was AVRO-directeur Willem Vogt niet van gediend en het kostte Czopp zijn baan. Hij werd in 1941 door de Duitsers gearresteerd en overleed drie jaar later in concentratiekamp Dachau.

Czopp had wel gelijk. De achtereenvolgende regeringen van het krampachtig neutrale Nederland waren zó bang om het boze buitenland voor het hoofd te stoten, dat ze alle radioprogramma's lieten keuren door de Radio-omroep Controle Commissie, kortweg Rococo. Vóór uitzending uiteraard, want "bij radio is het kwaad geschied met het uitspreken van de tekst," aldus minister-president Gerbrandy. Alleen al in 1933 controleerden de 'mannetjes met de rode potloden' vooraf 1094 programma's, waarvan er 41 geheel en 147 gedeeltelijk werden geschrapt.

Jan de Visser

In de naoorlogse jaren was het vooral eindredacteur Jan de Visser die een stempel drukte op het *Radiojournaal*. Vanaf 1965 zwaaide hij 25 jaar lang de scepter op de redactie. Het *Radiojournaal* had lange tijd de meeste zendtijd van alle actualiteitenrubrieken, destijds verdeeld over de zenders Hilversum 1, 2 en 3. De Visser verzette zich fel tegen iedere dreigende afbrokkeling van die zendtijd: "We zitten al sinds 1934 met *Radiojournaal* achter het nieuws. Wij horen bij het nieuws", aldus de Visser in 1967 tegenover *NRC*.

Over de koers van het programma zei De Visser: "Wij streven naar een zekere *common sense*. Wij zijn algemeen, wat anders is dan neutraal. Dingen worden bij ons bebabbeld en zo kan een commentaar tot stand komen. Zoals de AVRO-wens om het land weer financieel gezond te maken". Het buitenland werd in

ieder geval niet meer neutraal besproken, daar zorgde de uitgesproken rechtse-liberale commentator mr. G.B.J. Hiltermann wel voor. Met zijn *Toestand in de Wereld* bond hij van 1956 tot 1999 iedere zondagmiddag een grote schare luisteraars aan het radiotoestel. De ruime aandacht voor het buitenland bleek ook uit het grote netwerk van eigen correspondenten in de hele wereld.

Modern, degelijk, betrouwbaar

De laatste eindredacteur van het *Radiojournaal* was Ab Visscher, die vanaf 1990 leiding gaf aan de laatste vijf jaren van het *AVRO Radiojournaal*. Bij het 60-jarig bestaan, in 1994, stond de geschreven pers uitgebreid stil bij de verjaardag van de *grande dame* van de actualiteitenprogramma's. "*Radiojournaal*, 60 jaar beschaafd van toon", kopten de regionale GDP-kranen boven een paginagroot artikel. "Stemmen die niet des AVRO's zijn, die niet dat geboetseerde geluid van de omroep kunnen uitdragen, komen niet voor de microfoon," aldus eindredacteur Ab Visscher in dat artikel. Ouderwets, misschien. "Maar ook modern, degelijk, en vooral betrouwbaar."

Volgens Visscher was de verkeersinformatie een uitvinding van het *Radiojournaal*. Net als de aandacht voor financieel en economisch nieuws. "Maar ook Den Haag. Wij hebben de parlementaire verslaggeving een vaste plek gegeven op de radio." Rode draad, ook zoveel jaren later, was de aandacht voor het buitenland. Verslaggevers reisden mee met bewindslieden, correspondent Hetty Lubberding deed live vanuit Koeweit verslag van de Iraakse inval en verslaggever Wessel van Dijk berichtte maandenlang vanuit Teheran over de Iraanse revolutie.

Senior verslaggever Hans Engelman vatte het belang van het programma mooi samen met een citaat van oud-premier Dries van Agt: "Als je door omstandigheden niet in de gelegenheid bent het kabinetsberaad bij te wonen, kun je zondag altijd nog naar het *AVRO Radiojournaal* luisteren. Dan hoor je wat je gemist hebt." ■

videofragment
AVRO's Radiojournaal
Scan de QR code

Omroepgebouwen TOEN en NU Treinen

Het treinstation - langs de Mies Bouwmanboulevard - is tweemaal van naam veranderd. Hilversum Noord (geopend in 1974) werd in 1984 gewijzigd in Hilversum NOS en sinds 2013 heet dit NS-station Hilversum Media Park.

Wie de blik over de perrons laat glijden, vermoedt te zijn beland op een campus. Dat komt doordat het Media Park drie opleidingsinstituten huisvest waar 'n dikke duizend studenten kennis en bekwaamheid komen opdoen. Maar bovenal vormt dit spoorwegstation de afbakening van een doorsnee werkdag voor veel omroepmedewerk(st)ers.

Het Decorcentrum (voorheen Dekorcentrum) op het Media Park aan het Tineke de Nooijplantsoen huisvest thans het kantoor van omroep MAX, een supermarkt, café en een sportschool. De bouw dateert van 1972.

door Nico Warnaar

Nico Warnaar

Beeld & Geluid

Nico Warnaar

Beeld & Geluid

NIEUW BINNEN

bij Beeld & Geluid

De montagetafel van De Fabeltjeskrant

door Erwin Voorhaar

Een enerverende periode ligt achter ons, waarin vooral veel interessante objecten op het gebied van (smal-) film werden toegevoegd aan de collectie van Beeld & Geluid. In onze depots is een ruimte geheel gereserveerd voor deze objecten. Voornamelijk gebaseerd op de enorme collectie camera's, projectoren en toebehoren (plakpersen, viewers) afkomstig van het voormalige smalfilmmuseum van Henk Verheul. Vrijwilliger Raymond Liefjes heeft de collectie inmiddels geheel in kaart gebracht en beschreven, zodat we van alle zaken de juiste gegevens hebben en ook kunnen terugvinden in de registratiesystemen.

De Fabeltjeskrant

soms worden we erg vrolijk van een aangeboden object. Zeker als dit te verbinden is aan een van de meest populaire (kinder-) televisieseries ooit in de geschiedenis van de Nederlandse tv.

Onlangs nam de weduwe van filmmaker en editor Dick van der Meer (1939-2022) contact met ons op. Haar man was lange tijd actief (vooral met het monteren van de films) bij onder andere Bob Kommer, Fons Rademakers, Polygoon en Toonder Studio's. Met Sherman de Jesus maakte hij enkele filmproducties, die op Steenbeck-montagetafels werden gemonteerd. Van der Meer leerde natuurlijk vele filmmakers en producenten kennen, en daarbij was ook Thijs Chanowski (1939-2017). Deze vroeg hem op een gegeven moment of zijn

Naast de apparatuur bestaat deze collectie ook uit zeer persoonlijke zaken. Veel amateurfilmers versierden hun film-blikken- en dozen. Ze wonnen (vele) prijzen bij wedstrijden. Die objecten hebben we ook in de collectie. Maar

“EEN LEGENDE WAS GEBOREN”

kleine Steenbeck-tafel bij Van der Meer in Venhuizen mocht staan. Dat mocht. En daar haalden wij enkele weken geleden deze bijzondere tafel op. Want op die Steenbeck zijn – volgens overlevering – afleveringen van *De Fabeltjeskrant* gemonteerd.

Fabels

Het was 1968. De NTS wilde iets nieuws én leuks voor de jeugd en men wendde zich tot Chanowski. Hij toonde enkele proefanimaties van Meneer de Uil, gemaakt in samenwerking met Max Fischer. Die had als eerste het idee om de fabels van Jean de la Fontaine te bewerken voor televisie. Chanowski kocht de rechten, en de rest is eigenlijk geschiedenis. Ruud Bos maakte de uiterst bekend geworden begintune (daarvan zijn de opnamebanden bewaard: zonder stemmen met alleen muziek en de complete versies). De drie mensen die de meeste stemmen

in hebben gesproken waren Elsje Scherjon (1938-), Ger Smit (1933-2012) en Frans van Dusschoten (1933-2005). Voor het maken van de verhalen en het bedenken van de markante poppen werd Leen Valkenier (1924-1996) ingeschakeld. Hij modelleerde de figuren en

schreef de (meer dan 1000) fabels. Herkenbaar waren de figuren altijd. Ze werden levend gemaakt op een manier die qua spel aan de wereldberoemde *Muppet Show* doet denken, zo werden de poppen op dezelfde manier gespeeld: met een hand (en arm) erin en van onder de tafels gespeeld door poppenspelers (onder wie Phil Bloom). Kunstenaar Marie Troost ontwierp de beroemde uil. Poppenmaker Joke Weehuizen maakte een handpop van de uil, en samen met Paul Heijnneman de bijna 30 andere figuren. Op 29 september 1968 was het zo ver: de eerste uitzending vond plaats en een legende was geboren.

Meer in collectie

Binnen de collecties van Beeld & Geluid vinden we van alles over *De Fabeltjeskrant*. Er is ook veel vraag naar, voor interne tentoonstellingen en voor bruiklenen bij andere musea. De poppen van de eerste en de tweede serie zijn bijna allemaal bewaard gebleven en mensen kunnen verschillende exemplaren zien bij een bezoek aan ons “bezoekersdepot” tijdens een rondleiding. Daar staan Meneer de Uil, Gerrit de Postduif, Ed en Willem Bever en Mijnheer de Raaf de bezoeker op te wachten. Ook bleven er vele bijfiguren bewaard. Vrijwel alle scripts (de fabels) bevinden zich in onze papiercollectie, en er zijn verschillende ontwepsetsen en tekeningen bewaard gebleven. Ook van de beoogde opvolger van *De Fabeltjeskrant* zijn (bijna alle) poppen bewaard gebleven. Deze serie heette *De Woefs en de Lamaars* en bestond vooral uit honden. Ondanks het feit dat dezelfde stemacteurs hun medewerking verleenden, werd deze

De Steenbeck-tafel

serie geen succes. Rond 1970 werd dan ook besloten dat *De Fabeltjeskrant* verder zou gaan, maar wel met de irritante Woefdrum erbij, wat voor veel leuke en spannende gebeurtenissen in het grote dierenbos (en het praathuis) zou zorgen. In de decors van Henk Lourens kwamen de verhalen tot leven.

Chanowski

Thijs Chanowski produceerde de eerste afleveringen, daarnaast maakte hij ook de serie *Paulus de Boskabouter* (1974-1976). Ook deze serie is zeer populair geworden, ook hiervan zijn veel poppen bewaard gebleven. De in Hamburg geboren Chanowski kwam na omzwervingen in Bergen (NH) terecht, waar hij leerde tekenen van Charley Toorop. Via de toneelschool in Arnhem kwam hij via tv-pionier Erik de Vries in *Pension Hommeles* (VARA) terecht. Daarna ging het snel: regisseur van honderden programma's. Met zakenpartner en vriend Loek de Levita (1930-2004) werden spannende jeugdseries (zoals *De vloek van de Woestewolf*) gemaakt. De Levita leidde de productie van *De Fabeltjeskrant* en nam dat langzaam van Chanowski over.

Steenbeck

De montagetafel van Chanowski is een Steenbeck. Dit zijn in de film- en televisiewereld de meest gebruikte montagetafels om geluid en film synchroon te monteren en film te knippen en plakken. Bij Beeld & Geluid gebruiken we nog steeds een aantal Steenbeck-tafels om historisch beeldmateriaal te kunnen bewerken en digitaliseren. Wie eens wil zien hoe dat in zijn werk gaat, bekijkt dit filmpje:

Scan de QR code

Beeld & Geluid heeft meer objecten die met De Fabeltjeskrant te maken hebben, waaronder de pop van Juffrouw Ooievaar

Steenbeck werd als firma in 1931 in Hamburg opgezet. Meer dan 25000 machines zijn volgens *Wikipedia* gemaakt en over de hele wereld in gebruik. De firma bestaat nog steeds en is tegenwoordig in Venray gevestigd. Deze ST-16 tafel van Chanowski is natuurlijk een object met iets extra's, en staat inmiddels tussen een aantal andere filmmontagetafels. In het team rond *De Fabeltjeskrant* was Evert Kramer als beeldtechnicus verantwoordelijk voor de eindmontage van het programma.

Merchandise

Het opmerkelijkste aan *De Fabeltjeskrant* was echter de enorme merchandise. Nooit eerder was een serie verantwoordelijk voor zoveel "hebbedingetjes en gadgets". Nu vinden we het heel normaal – de gemiddelde TikTokker heeft ook een eigen verkooplijn met kleding, speelgoed en agenda's, maar destijds was het zeker bijzonder. Van *De Fabeltjeskrant* zijn er mini-poppen (van verschillende winkelketens), sleutelhangers, pennen, opblaaspoppen, zwembaden, puzzels, bakers, posters en nog veel meer. Uiterst populair werden de langspeelplaten. Daarop stonden natuurlijk de meezingers van Ed en Willem Bever (waterpomptang, het stoomlied) en het vrolijke *Heb je last van wintertenen* van Rokus de Vogel. In 1974 verdween de eerste serie van de buis. Er volgde een volwassen versie, die niet aansloeg (langdradig, vergezocht) maar het bleef knagen.... *De Fabeltjeskrant* moest terug op de buis! Dat gebeurde in 1984.

Daarin ook aandacht voor gastarbeiders (die toen nog zo werden genoemd) als ZaZa Zebra, Mister Maraboe en Chico Lama. Misschien wel door de kleurrijkheid van deze serie werd de nieuwe *Fabeltjeskrant* weer een groot succes – met wederom een hausse aan merchandise. In 1994 werden dan de laatste fabels uitgezonden via de NPS en op enkele regionale zenders. Maar daarna was het over. Niet modern, zo luidde het oordeel van de omroepbazen.... Maar door de zeer lange looptijd is het programma bij miljoenen verbonden aan de kindertijd. Er is veel bewaard, maar de Steenbeck van Thijs Chanowski is een fraaie aanwinst omdat het vaak moeilijk is om technische apparaten te koppelen aan programma's. Hier is dat echter zonder meer duidelijk, en ook deze verhalen rondom

Erwin Voorhaar

de apparaten leggen we vast, zodat we weten waarom we bewaren.....

Tip: voor wie meer wil lezen over *De Fabeltjeskrant*: in 2018 verscheen bij Uitgeverij Rubinstein het boek *Hallo*

**"HET OPMERKELIJKSTE
AAN DE FABELTJESKRANT
WAS DE ENORME
MERCHANDISE"**

Meneer de Uil van journalist Patrick Bremmers, waarin de achtergronden en verhalen voorbijkomen, en

waarin al die figuren uit het Grote Dierenbos te vinden zijn. Ik putte voor dit artikel ook uit dit boek, en gebruikte daarnaast informatie van *Wikipedia*. Met dank aan mevrouw Adriana van der Meer-van Grieken en Raymond Liefjes. ■

BOEK
bespreking

Twee biografieën van bevlogen makers

De jaren zestig en zeventig zijn een bloeiperiode in de Nederlandse film én televisie. Een opleiding was er nog niet, iedereen leerde het vak in de praktijk. Twee voorbeelden daarvan zijn producent Gerrit Visscher (1938) en filmmaker René van Nie (1939-2017). Hun werk is nu vereeuwigd in twee afzonderlijke boekuitgaven. Het zijn twee verschillende karakters, maar beiden begonnen ongeveer gelijktijdig hun carrière bij Multifilm. Gerrit was geluidstechnicus, René werd cameraman. In het Hilversumse Cinecentrum waren ze afzonderlijk bij talloze film en televisieprojecten betrokken. Ze werkten samen bij de Shell opdrachtfilm *Welvaart onder ons* (1968), regie René van Nie en mixage door Gerrit Visscher.

Onder de titel *Belevenissen van een bevlogen cineast* laat Gerrit zijn geschiedenis optekenen door de ervaren schrijfster Geertje Bos. Hoe hij bijvoorbeeld als jonge geluidstechnicus door Europa reisde met regisseur George Sluizer voor een film over het schip *Yankee* voor National Geographic. Hoe hij met veel mensen samenwerkte, zoals de internationale filmer John Fernhout of publiekslieveling Tom Manders. In de jaren zeventig werd hij voor Cinecentrum producent en was de serie *Sil de Standjutter* (1976) een van zijn eerste grote projecten. Speelfilms zoals *Dokter Vlimmen* (1977) en *Pinkeltje* (1978) onder regie van Harrie Geelen volgden. In 1982 verliet hij Cinecentrum en richtte hij zijn eigen bedrijf Cine/Vista op. Films zoals *Wildschut* (1985), medische programma's zoals *De TV-Dokter* (1991), de succesvolle kinderserie *Peppi en Kokki* kwamen allemaal van Gerrit Visscher. Het boek besteedt ruim aandacht aan de internationale series die Visscher maakte over abdijen, kloosters en kloostergebruiken. Het enorme oeuvre omvatte ook vele culturele documentaires die hij veelal met schrijver en omroepman Wim Hazeu maakte. Ze portretteerden kunstenaars en schrijvers zoals Paul Citroen, Marten Toonder, W.F. Hermans, Dick Bruna en Esscher. Over

een aantal films vertelt Gerrit in het boek smakelijke anekdotes. Het is verbazingwekkend dat producent Gerrit Visscher zo op de achtergrond is gebleven. Hij zocht bewust geen media-aandacht, zo benadrukte hij bij de boekpresentatie. De biografie is een mooie ontdekkingsreis en prettig leesbaar eerbetoon.

Avonturen

Datzelfde geldt voor *René van Nie, Kind van de zon*. Na een rijk filmleven vestigt Van Nie zich eind jaren tachtig op Aruba. Hij is er ondernemer, schrijver en journalist. In het boek tekent hij zelf zijn geschiedenis op. Zittend op een terras, waar zijn oude film-

makers denkbeeldig aanschouwen aan zijn tafel. Het verhaal leest als een jongensboek vol wilde avonturen. Van Nie begon als een runner op de Amsterdamse wallen en kwam vervolgens in het filmvak terecht. In de jaren zeventig maakte hij met zijn eigen bedrijf Burgwalfilms vijf speelfilms en vele documentaires en opdrachtfilms. In zijn autobiografie licht hij een tip van de sluier op over de gedrevenheid en het plezier waarmee hij films en televisieproducties maakte. In zijn films sneed hij maatschappelijke onderwerpen aan, zo gaat *Een stille liefde* (1977) over gescheiden vaders die hun kinderen niet mogen zien. Het boek laat ook wel zien dat René van Nie geen makkelijke man was. Dankzij filmliefhebber en publicist Lex Veerkamp is deze geredigeerde biografie zeven jaar na de dood van Nie verschenen. In het boek zijn films en fragmenten te bekijken via QR-codes.

Bas Agterberg

Geertje Bos - Gerrit Visscher vertelt *Belevenissen van een bevlogen cineast* (2023) uitgeverij Cinevista – bestellen via cinevista.nl.

René van Nie en Lex Veerkamp - *René van Nie kind van de zon* (2024) uitgeverij IJzer.

Scan de QR-code en bekijk het item uit het Polygoonjournaal over de film van René van Nie.

NTR
ZATERDAG
MATINEE

24
25

AT
AT

**BESTEL VANAF
1 JUNI JE KAARTEN!**

Het
Concertgebouw
Amsterdam

ntr:

ZATERDAGMATINEE.NL